

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**RELIGIOZNO SUOČAVANJE SA STRESOM, OSOBNI SMISAO ŽIVOTA I
SUBJEKTIVNA DOBROBIT KOD RELIGIOZNIH ADOLESCENATA
KATOLIČKE VJEROISPOVIJESTI**

Diplomski rad

Lucija Fusić

Mentorica: Prof. dr. sc. Lidija Arambašić

Zagreb, 2018.

Zahvaljujem svojoj mentorici, profesorici dr. sc. Lidiji Arambašić, na velikodušnom dijeljenju stručnog znanja, dostupnosti i otvorenosti za nove ideje.

Također, zahvaljujem dr. sc. Elzibieti Talik i Ines Rezo, za dopuštenje i dijeljenje nekih instrumenata korištenih u ovom istraživanju.

Posebno zahvaljujem Marijani Mijatović, potpredsjednici Nacionalnog Vijeća Frame Klari Tomić, vijećnici Zagrebačkog područnog bratstva Frame te svim predsjednicima lokalnih Framate bez čijeg kontaktiranja i motiviranja sudionika ne bih mogla provesti ovo istraživanje.

Na kraju, zahvaljujem svim sudionicima na uloženom trudu i vremenu u sudjelovanju.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
Smisao života.....	1
Osobni smisao života u adolescenciji.....	3
Religioznost.....	4
Religiozno suočavanje sa stresom	6
Religiozno suočavanje kod adolescenata	7
CILJ I PROBLEMI.....	9
METODA.....	10
Sudionici.....	10
Postupak	11
Instrumenti.....	12
REZULTATI.....	16
RASPRAVA.....	19
Osobni smisao života.....	19
Religiozno suočavanje.....	22
Metodološka ograničenja.....	27
Doprinosi istraživanja.....	28
Preporuke za buduća istraživanja	28
ZAKLJUČAK.....	30
REFERENCE	31
PRILOZI.....	36

Religiozno suočavanje sa stresom, osobni smisao života i subjektivna dobrobit kod religioznih adolescenata katoličke vjeroispovijesti

Religija kod nekih osoba predstavlja jedan od središnjih globalnih sustava smisla, odnosno kognitivno-emocionalni okvir koji služi za interpretaciju stvarnosti. Prema teoretičarima, njegov razvoj započinje u adolescenciji, a može se koristiti u nošenju sa stresom. Cilj istraživanja bio je provjeriti povezanost između religioznog suočavanja sa stresom, osobnog smisla života i subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata. Istraživanje je provedeno putem Interneta, na uzorku od 191 srednjoškolca koji su članovi vjerske zajednice Franjevačka mladež, od kojih su 78% djevojke. Rezultati pokazuju da religiozni adolescenti smisao života ponajviše pronalaze usmjeravajući se prema drugima, zatim u samoaktualizaciji, a najmanje u hedonizmu. Također, subjektivna je dobrobit pozitivno povezana sa smislom života koji u podlozi ima usmjerenost prema drugima ili samoaktualizaciju, ali nije povezana sa smislom života koji u podlozi ima hedonizam. Religiozni adolescenti u svom suočavanju koriste religioznost, a učestalost korištenja varira između specifičnih načina suočavanja. Što više koriste pozitivno religiozno suočavanje, to imaju veću subjektivnu dobrobit, dok što više koriste negativno religiozno suočavanje, to je njihova subjektivna dobrobit manja. Rezultati istraživanja doprinose spoznajama o izvoru smisla života i načinima religioznog suočavanja kod religioznih adolescenata, pružaju smjernice za buduća istraživanja te imaju praktične implikacije za stručnjake koji se u svom radu susreću s ovom populacijom.

ključne riječi: religiozno suočavanje sa stresom, smisao života, subjektivna dobrobit, adolescencija

Religious coping, personal meaning in life and subjective well-being among religious adolescents of catholic denomination

To some people, religion is one of the central global meaning system, or cognitive-emotional frame which we use to interpret the reality. According to some psychologists, the development of the global meaning system begins in adolescence and this system can be used in coping. The aim of this research was to examine the relationship between religious coping, personal meaning in life and subjective well-being among religious adolescents. Research was conducted via Internet, on 191 members of religious community St. Francis Youth who attend high-school, out of which 78% were females. The results suggest that religious adolescents find meaning in life mostly by focusing on others, followed by self-actualisation and the least in hedonism. Also, subjective well-being is positively correlated with meaning in life based on focus on others or self-actualisation, but it's not correlated with meaning in life based on hedonism. Religious adolescents use religion in their coping and the frequencies vary for each specific type of coping. The more they use positive religious coping, the higher their subjective well-being. On the other hand, the more they use negative religious coping, the lower their subjective well-being. These findings contribute to the better understanding of the sources of meaning in life and aspects of religious coping among religious adolescents, provide guidelines for future research and have practical implications for professionals who work with this population.

key words: religious coping, meaning in life, subjective well-being, adolescence

UVOD

Smisao života

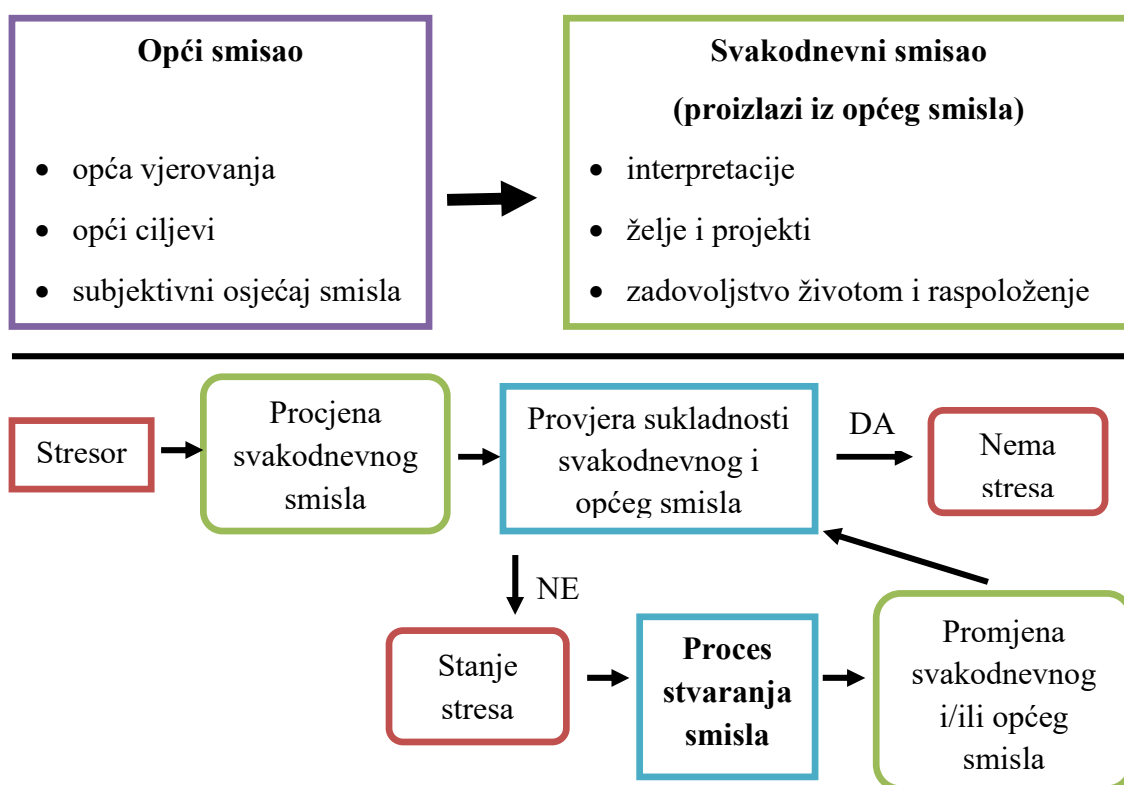
Iako je, prema Baumeisteru (1991), smisao jedna od središnjih, ako ne i središnja tema u psihologiji, do nedavno smisao zasigurno nije bila prevladavajuća tema, niti u teorijskoj, niti u empirijskoj literaturi (Bruner, 1990). Neki smatraju da su razlozi za to nejasnoća i bezgraničnost samog termina (Debats, 1996), a neki da je suviše subjektivan ili vrijednosno vođen da bi se mogao znanstveno proučavati (Park i Peterson, 2009). Iako je pitanje smisla u filozofiji postavljeno još u antičko vrijeme, mnogi drže da je pionir u naglašavanju važnosti smisla Viktor Frankl, začetnik logoterapije, koji je smatrao da je volja za smisao primarni ljudski motiv (Debats, 1996; Frankl, 1993; Park, 2005; Park, Park i Peterson, 2010). Posljednjih godina došlo je do povećanog interesa za znanstvenim istraživanjem smisla, što zbog pojave pozitivne psihologije (Park i sur., 2010), što zbog razvoja psihometrijskih instrumenata koji mjere različite aspekte smisla (Debats, 1996).

Reker i Wong (1988) smisao su definirali kao dojam reda, povezanosti i značenja u vlastitom postojanju, potragu i ostvarenje vrijednih ciljeva, što rezultira osjećajem ispunjenja. Park i Folkman (1997) u skladu su s navedenom definicijom osmislili model (prikazan na slici 1) u kojem su povezali tri osnovna aspekta smisla: globalni smisao, svakodnevni smisao te stvaranje smisla.

Opći smisao, kojeg Steger (2009) naziva i kognitivno-emocionalnim okvirom, odnosi se na općeniti smisao u životu te sadrži tri aspekta: vjerovanje, ciljeve i subjektivni osjećaj. On je sukladan i s Rekerovim i Wongovim (1988) trodijelnim modelom osobnog smisla, koji sadrži kognitivnu (vjerovanje), motivacijsku (ciljevi) i emocionalnu komponentu (subjektivni osjećaj). *Opća vjerovanja*, u literaturi ponekad nazivana svjetonazorom ili osobnim teorijama (Janoff-Bulman i McPherson Frantz, 1997), odnose se na sveobuhvaćajuća vjerovanja o pravdi, kontroli, sreći, osobnoj ranjivosti i dobrobiti (Park, 2005), koje tvore temeljne sheme kroz koje ljudi interpretiraju svoja iskustva (Janoff-Bulman i McPherson Frantz, 1997). *Opći ciljevi* odnose se na one ideale, objekte ili stanja koje ljudi smatraju najvažnijima u životu; one za koje rade kako bi ih postigli ili očuvali (Károlyi, 1999), poput odnosa, rada, zdravlja,

znanja i postignuća (Emmons, 1999). *Subjektivni osjećaj smisla* odnosi se na osjećaj ispunjenja, odnosno na osjećaj da život ima značenje (Reker i Wong, 1988). Prema Debatsu (1996), upravo je subjektivni osjećaj smisla konstrukt kojim većina istraživača mjeri smisao života, obično koristeći mjere poput Upitnika odnosa prema životu (eng. Life Regard Index) ili Upitnika smisla u životu (eng. Purpose in Life Test).

Svakodnevni smisao odnosi se na interakcije između općeg vjerovanja i ciljeva s posljedicama određene situacije (Park i Folkman, 1997). Na temelju općih vjerovanja interpretiramo događaje, opći ciljevi usmjeravaju naše želje i projekte, a subjektivni osjećaj smisla utječe na naše raspoloženje i zadovoljstvo životom (Park, 2005). U situacijama stresa, gubitka ili traume, u kojima može doći do nesklada između svakodnevnog i općeg smisla, dolazi do *procesa stvaranja smisla* (Park i Folkman, 1997). Proces stvaranja smisla završava promjenom procijenjenog smisla situacije, promjenom općih vjerovanja i ciljeva ili promjenom i u situacijskom i općem smislu (Klinger, 1998).

Slika 1. Model smisla života prema psihologinjama Crystal Park i Susan Folkman (1997)

Iako je, s jedne strane, opći smisao oblikovan pod utjecajem okruženja i vlastitih iskustava, često nenamjerno i nesvjesno (Baumeister, 1991; Park, 2005), s druge je

strane prilagodljiv i dostupan svjesnoj procjeni (Steger, 2009). Upravo ta pragmatična i prilagodljiva komponenta smisla kao kognitivnog-emocionalnog okvira čine ga ključnim faktorom mentalnog zdravlja (Dulaney i sur., 2018; Steger i Frazier, 2005).

Osobni smisao života u adolescenciji

Razdoblje adolescencije obilježava nekoliko ključnih promjena: napredak u kognitivnom razvoju, traganje za identitetom (Berk, 2008) te promjene u različitim socijalnim ulogama s naglaskom na povećan utjecaj vršnjaka (Halama i Dědová, 2007). Teorijski se smatra da je adolescencija razdoblje u kojem počinje cjeloživotni proces razmišljanja o smislu vlastitog života (Fry, 1998), s obzirom na to da se percepcija o smislu života povezuje s razvojem koherentnog osjećaja identiteta, koji započinje u adolescenciji (Heine, Proulx i Vohs, 2006). Također, pojava apstraktnog mišljenja omogućava adolescentima da počinju propitivati određene društvene pa tako i vrijednosne postavke poput morala, smisla, istine i vjere (Ćorić, 1997). Propitkivanjem te ponovnim svjesnim ili nesvjesnim izborom određenih vjerovanja i ciljeva adolescenti stvaraju vlastiti kognitivno-emocionalni okvir, odnosno osobni smisao života. U literaturi osobni smisao života često je definiran kao sposobnost osobe da shvati posljedice vlastitog života, uz mogućnost motiviranja za postizanje životnih ciljeva, koje prati osjećaj da je vlastiti život važan (Martela i Steger, 2016) ili kao mjera koherentnosti, svrhovitosti i značajnosti procjene vlastitog života (Dulaney i sur., 2018).

Budući da se adolescenti suočavaju s brojnim razvojnim promjenama na koje ne mogu utjecati, pretpostavlja se da bi strategije suočavanja koje se usredotočuju na percepcije i kognicije mogle biti korisne u nošenju sa stresom, za razliku od strategija suočavanja usmjerenih na izravno suočavanje sa stresorom (Dulaney i sur., 2018). Mnoga su empirijska istraživanja dokazala važnost osobnog smisla u životu tijekom cijelog razdoblja adolescencije (Rathi i Rastogi, 2007) te njegovu pozitivnu povezanost sa zadovoljstvom životom i samopoštovanjem (Halama i Dědová, 2007), psihološkom dobrobiti (Rathi i Rastogi, 2007), zdravstvenim statusom (Nielsen i Hansson, 2007), a negativnu povezanost s depresijom i anksioznošću (Moksnes, Espnes i Haugan, 2014).

Međutim, velik broj istraživanja osobnog smisla kod adolescenata ispitivao je kvantitetu, odnosno *subjektivan osjećaj* vlastitog smisla života, dok se manji broj

odnosio na kvalitetu, odnosno na *sadržaj* smisla u životu. Upravo je pitanje „Što životu vrijednom življenja daje smisao?“ tema debate unutar filozofije još iz antičkih vremena (Park i sur., 2010). Psiholozi su, zajedno s filozofima, nadogradili antičke ideje te se najčešće razmatraju dva ponuđena odgovora. Jedan od njih je hedonizam, odnosno težnja za maksimiziranjem užitka i minimiziranjem boli. U filozofiju su ga uveli antički filozofi Aristupus i Epicurus, a svoj je utjecaj u psihologiji ostvario preko Freudove psihoanalize te radikalnog biheviorizma (Park i sur., 2010). Drugi ponuđeni odgovor, Aristotelov, odnosi se na *eudemoniu*, to jest sklad s vlastitom unutrašnjošću (Ryan i Deci, 2001). U psihologiji se *eudemonia* može povezati s Rogersovim „idealnim-ja“ ili Maslowljevim konceptom samoaktualizacije, naglašavajući premisu da bi ljudi trebali razviti svoje talente kako bi služili većem dobru i „činili razliku“ (Park i sur., 2010). Provedena empirijska istraživanja na odraslima upućuju na to da su osobe koje izvor smisla pronalaze u eudemoničkoj filozofiji zadovoljnije životom u odnosu na one koji izvor smisla pronalaze u hedonizmu (Ryan i Deci, 2001).

Prema Wongu (1998; prema Rathi i Rastogi, 2007), izvori smisla kod adolescenata mogu biti postignuće, odnosi, religija, samo-transcendencija, samoprihvatanje, intimnost i pravedan tretman. Međutim, nedavna istraživanja ukazuju na veliku važnost „ugode“ i „užitka“ kao elemenata smisla života kod adolescenata (Baessler i sur., 2003; Mulders, 2011). Istraživači takav nalaz pripisuju društvenim promjenama, navodeći kako je u prošlosti izbor vlastitih vrijednosti, ciljeva i vjerovanja bio više društveno određen, dok je danas sve više pod utjecajem pojedinca. Mulders (2011) pretpostavlja da bi takve društvene okolnosti mogle pridonijeti visokom smještaju hedonizma i ravnodušnosti u vlastitom okviru općeg smisla kod adolescenata.

Religioznost

Vrlo čest središnji opći sustav smisla je religija, s tim da njezina važnost između pojedinaca značajno varira (Park, 2005). Za religiju 72 % Amerikanaca navode da ima najvažniji utjecaj u njihovim životima (Bergin i Jensen, 1990; prema Ano i Vasconcelles, 2005). U Hrvatskoj 84.7 % Hrvata pripada nekoj vjerskoj zajednici (Europsko istraživanje vrijednosti, 2008; prema Črpić i Zrinčak, 2010), a njih 70% izvještava da je religija važan dio njihovog svakodnevnog života (Gallupovo

istraživanje religioznosti, 2009). Razlog popularnosti religije neki pripisuju njezinoj većoj sveobuhvatnosti kao sustava smisla (Spilka, Shaver i Kirkpatrick, 1985), neki većoj otpornosti na nepotvrđivanje (Emmons, 1999), a neki većem egzistencijalnom zadovoljstvu koje pruža (Emmons, 1999; Pargament, Ano i Wachholtz, 2005), u odnosu na alternativne, sekularne sustave smisla. Iz teorijske perspektive, povezanost između religije i smisla vidljiva je i u Pargamentovoj (1997, str. 32) definiciji religije kao „procesa potrage za smislom na način koji je povezan sa svetim“.

Iz empirijske perspektive, s obzirom na to da u stresnim ili teškim situacijama često osvještavamo opći sustav smisla (Park, 2005), ne začuđuje da tada između 30 i 90% ljudi, ovisno o populaciji i vrsti stresne situacije zahvaćene u istraživanju, u religiji traži izvor podrške (Pargament, 1997). Neke od skupina koje češće koriste religioznost kao način suočavanja su starije osobe, osobe nižeg socioekonomskog statusa, niže obrazovani, crnci i žene. To su religiozne skupine kojima su manje dostupni drugačiji, sekularni izvori podrške (Pargament, 1997). Istraživanja pokazuju da je religiozna uključenost, koja se odnosi na sudjelovanje u religioznim ritualima ili na pripadanje specifičnim vjerskim zajednicama, faktor koji značajno moderira učestalost korištenja religije u nošenju sa stresom. Točnije, više religijski uključeni pojedinci češće koriste religiozno suočavanje u odnosu na manje religijski uključene pojedince (Szewczyk i Weinmuller, 2006). Što se vrste stresnih situacija tiče, istraživanja upućuju da se religiozno suočavanje češće koristi u situacijama više razine stresa (Kubacka-Jasiecka i sur., 1996), u situacijama koje pojedinac doživljava više beznadnim i manje podložnim kontroli (Spilka i sur., 1985) te u situacijama u kojima se doživljava ugroženijim (Pargament, 1997).

Unatoč raširenosti religije te važnosti koju ima za pojedinca i društvo, psiholozi su joj pridavali relativno malo pozornosti u empirijskoj literaturi (Ano i Vasconcelles, 2005). Dulji su niz godina istraživanja nastojala dati odgovor na pitanja jesu li i u kojem smjeru religioznost i mentalno zdravlje povezani. Na nacionalnom američkom uzorku pronađena je vrlo niska pozitivna korelacija između religioznosti i zadovoljstva životom ($r=0,08$) te religioznosti i sreće ($r=0,06$; Diener i Clifton, 2002). S obzirom na to da je u istraživanju sudjelovalo oko 50 000 ljudi, značajnost dobivenih korelacija pripisuje se veličini uzorka (Park, 2005). U prošlosti su dobivane i značajne negativne (Martin i Nichols, 1962) i pozitivne korelacije religioznosti s mentalnim zdravljem (Larson i

Sherill, 1992). Ano i Vasconcelles (2005) nedosljednost rezultata pripisuju razlici u korištenoj metodologiji te korištenju robusnih mjera religioznosti (poput važnosti religioznosti, učestalosti odlazaka u crkvu ili molitve) te preporučuju korištenje specifičnijih mjera. Preporuke su u skladu i sa zaključcima Berginove (1983) meta analize religioznosti i mentalnog zdravlja, iz koje proizlazi da je religioznost višedimenzionalan konstrukt te da je u istraživanjima važno istražiti i pozitivne i negativne aspekte religioznosti. Pargament, Koenig i Perez (2000) preporučuju korištenje mjera religioznog suočavanja umjesto općenitih mjera religioznosti, budući da mogu specifičnije odgovoriti na pitanje *kako* pojedinac koristi svoju religioznost u nošenju sa stresom.

Religiozno suočavanje sa stresom

Religijsko suočavanje sa stresom definira se kao „korištenje religioznih vjerovanja i ponašanja kod rješavanja problema u svrhu prevencije ili ublažavanja negativnih emocionalnih posljedica zbog doživljenog stresa“ (Koenig, Pargament i Nielsen, 1998, str. 513), odnosno govori o tome koliko i na koji način religija igra ulogu u procesu razumijevanja i nošenja sa stresnim situacijama (Pargament i sur., 2005). Konkretno, istraživanje načina uključenosti religije u suočavanje podrazumijeva traženje odgovora na neka od sljedećih pitanja: *koga* se uključuje u suočavanje (npr. Bog, svećeništvo, druge članove religijske kongregacije); *što* se koristi (npr. molitva, čitanje svete knjige, rituali); *kada* se koristi (akutni stresori, kronični stresori), *gdje* se koristi (unutar kongregacije, privatno) te *zašto* se koristi (npr. da se pronade smisao, stekne kontrola; Pargament i sur., 2005). Pri odgovoru na pitanje zašto se koristi religiozno suočavanje, Pargament i suradnici (2000) prepoznali su pet ključnih religijskih funkcija: potraga za smislom, stjecanje kontrole, pronalazak utjehe, bliskost te životna transformacija. Slično tome, Crawford, Wright i Masten (2006) identificirali su četiri procesa putem kojih religija i duhovnost mogu biti faktor zaštite: privrženost (Bogu, obitelji, prijateljima, duhovnim vođama), društvena podrška (putem rituala, osjećaja pripadnosti, grupe podrške), smjernice za moralne vrijednosti (oprost, empatija, altruizam, integritet) te osobni rast (prihvatanje Božje volje, smisao i filozofija života).

Većina istraživača religijsko suočavanje sa stresom dijeli na pozitivno i negativno (Ano i Vasconcelles, 2005; Talik, 2013). Podjela ima djelomično teorijsku, a

djelomično empirijsku podlogu. Načini suočavanja koji se teorijski smatraju obrascima zrele ili zdrave religioznosti (poput osjećaja povezanosti s transcendentnom silom, sigurnom privrženosti s brižnim Bogom te vjerom da život u većoj i, ukupno gledajući, pozitivnoj slici ima smisao) ubrajaju se u pozitivne strategije religioznog suočavanja, dok obrasci nezrele ili nezdrave religioznosti (poput znakova duhovne napetosti, sukoba s Bogom i drugima što se očituje kroz viđenje Boga kao kažnjavajućeg, pripisivanje situacije đavolskom djelovanju i cjelokupnom duhovnom i interpersonalnom nezadovoljstvu) pripadaju u negativne strategije (Pargament, Feuille i Burdzy, 2011). Također, neki autori određen način suočavanja proglašavaju pozitivnim ili negativnim s obzirom na povezanost s nekim kriterijem mentalnog zdravlja (Ano i Vasconcelles, 2005). Istraživanja uglavnom podržavaju ovu podjelu. Pregled literature o religioznom suočavanju (Harrison i sur., 2001) i meta analiza 49 istraživanja o povezanosti između religioznog suočavanja i psihološke prilagodbe na stres (Ano i Vasconcelles, 2005) jednoznačno pokazuju da su načini pozitivnog religioznog suočavanja sa stresom dosljedno povezani s boljom psihološkom prilagodbom, višim samopoštovanjem, većim zadovoljstvom te kvalitetom života, a negativno povezani s većom razinom depresivnih i anksioznih simptoma. Važno je napomenuti da religiozno suočavanje značajno doprinosi objašnjenju varijance psihološke dobrobiti čak i kad se kontroliraju općenite mjere religioznosti (Pargament i sur., 1998) i općenite strategije suočavanja (Pargament i sur., 1992).

Religiozno suočavanje kod adolescenata

S obzirom na to da se religiozno suočavanje detaljnije počelo istraživati tek nedavno, određene su populacije, poput djece i adolescenata, u dosadašnjim istraživanjima bile rijetko uključene (Pargament i sur., 2005). Zbog ranije navedenih promjena koje se zbivaju u adolescenciji, ponajviše kognitivnog razvoja i potrage za identitetom, to je plodno razdoblje za proučavanje religioznosti (King i Boyatzis, 2004). Prema Goldmanu (1964), u adolescenciji se javlja apstraktno religiozno mišljenje - posljednji od tri stupnja vjerskog razvoja, koje odgovara Piagetovom formalno-operativnom stadiju. Ono omogućuje religioznu introspekciju, simboličko shvaćanje Boga te kritičnost prema primljenim religijskim sadržajima (Ćorić, 1997). Pretpostavlja se da religija u životu adolescenata može imati dvojaku ulogu. Prvo, može postati jedna

od važnih sastavnica ili čak temelj oblikovanja identiteta, iz čega proizlazi i druga uloga, koja se odnosi na moguću samoselekciju vršnjačke grupe koja potiče prosocijalno ponašanje i zdrave stilove života (Levenson, Aldwin i D'Mello, 2005).

Istraživanja upućuju na to da je religioznost kod adolescenata pozitivno povezana s različitim aspektima pozitivnih ishoda, poput akademske uspješnosti, subjektivne dobrobiti, samopoštovanja, psihološke otpornosti, motivacije za građanski angažman te njegovanja zdravog načina života (Miller i Kelley, 2005). Religiozni adolescenti imaju manje anksioznih i depresivnih simptoma, niži rizik za samoubojstvo te rjeđe koriste opijate nego njihovi nereligiozni vršnjaci (Miller i Kelley, 2005).

Kod istraživanja religioznosti na adolescentima još je izraženija problematika korištenja općenitih indikatora religioznosti u svrhu mjerenja religioznog suočavanja nego kod odraslih, budući da se adolescenti mogu izjasniti religioznijima nego što jesu zbog pritiska roditelja da budu nominalno religiozni. Također, općeniti indikatori ne mogu ponuditi informaciju je li religija jedinstven izvor podrške u nošenju sa stresom te istražiti negativne aspekte religioznosti (Mahoney, Pendleton i Ihrke, 2006). Iz tog razloga, preporučuje se korištenje jasnijih mjera religioznog suočavanja, koja ne ispituju religiozno suočavanje na razini korištenja pozitivnih i negativnih strategija, već na razini specifičnih načina religioznog suočavanja. Neka istraživanja govore u prilog tome da je religiozno suočavanje zaštitni faktor od počinjenja samoubojstva (Molock i sur., 2006), međutim neka istraživanja upućuju da je i pozitivno i negativno religiozno suočavanje povezano s lošijom psihološkom prilagodbom kod bolesnih mladih (Mahoney i sur., 2006).

Budući da iz dosadašnjih istraživanja nije jasno *kako* i *koliko* se adolescenti oslanjaju na religiozno suočavanje, niti koliko je ono rašireno, korisno ili važno (Mahoney i sur., 2006) te da u Hrvatskoj dosad nije provedeno istraživanje religioznog suočavanja sa stresom, u ovom ćemo istraživanju nastojati ponuditi odgovore na neka od navedenih pitanja na populaciji religioznih adolescenata. Također, provjerit ćemo i u čemu religiozni adolescenti pronalaze smisao života te postoji li poveznica između sadržaja osobnog smisla života i subjektivne dobrobiti.

CILJ I PROBLEMI

Cilj ovog istraživanja jest istražiti odnos između religioznog suočavanja, osobnog smisla života i subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata katoličke vjeroispovijesti.

Sukladno cilju, postavljeni su sljedeći istraživački problemi:

1. Ispitati razlike u važnosti različitih kategorija osobnog smisla života kod religioznih adolescenata.

1. hipoteza: Religiozni adolescenti važnijim procjenjuju smisao života koji ima podlogu u usmjerenosti prema drugima u odnosu na smisao života koji ima podlogu u samoaktualizaciji ili hedonizmu.

2. Ispitati povezanost između različitih kategorija osobnog smisla života i subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata.

2. hipoteza: Smisao života koji ima podlogu u usmjerenosti prema drugima ili samoaktualizaciji bit će pozitivno povezan sa subjektivnom dobrobiti, dok između smisla života koji ima podlogu u hedonizmu i subjektivne dobrobiti neće postojati statistički značajna povezanost.

3. Ispitati povezanost između različitih strategija i načina religioznog suočavanja te subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata.

3.1. hipoteza: Pozitivno religiozno suočavanje bit će pozitivno povezano sa subjektivnom dobrobiti, dok će negativno religiozno suočavanje biti negativno povezano sa subjektivnom dobrobiti.

3.2 hipoteza: Statistički značajnu pozitivnu povezanost sa subjektivnom dobrobiti imat će sljedeći načini religioznog suočavanja: Pozitivna religiozna ponovna procjena, Aktivno religiozno prepuštanje, Suradničko religiozno suočavanje, Usmjerenost na religiju, Duhovna potpora, dok će negativnu imati Ponovna procjena – Božja kazna, Pasivno religiozno prepuštanje te Duhovno nezadovoljstvo. Zbog nedosljednih nalaza prethodnih istraživanja nije moguće jasno postaviti hipoteze za preostale načine religioznog suočavanja.

METODA

Sudionici

Sudionici ovog istraživanja bili su srednjoškolski članovi vjerske katoličke zajednice Franjevačka mladež, poznatije pod nazivom Frama. Kako bi mogli pristupiti istraživanju, sudionici su se trebali složiti s navedenim tvrdnjama: da trenutno pohađaju srednju školu, da su u proteklih godinu dana barem jednom bili na sastanku Franjevačke mladeži te da su o istraživanju obavijestili svog roditelja. Istraživanju je pristupilo 427 sudionika, od kojih je 203 do kraja ispunilo upitnik. Nakon toga je još 12 sudionika isključeno iz daljnje analize zbog nasumičnog odgovaranja, nepotpunog odgovaranja na pitanja ili nepohađanja srednje škole. Konačni uzorak čini 191 sudionik, što je 44,94 % od ukupnog broja osoba koje su pristupile istraživanju.

Uvidom u postotak riješenosti određenih čestica kod sudionika koji nisu do kraja ispunili upitnik uviđamo da je njih 22.97 % odustalo neposredno nakon pokretanja upitnika, a 7.21 % tijekom ispunjavanja stranice na kojoj su bili prikazani demografski podaci. Najveći dio sudionika koji nisu do kraja ispunili upitnik, njih 69.82 %, odustalo je neposredno nakon prelaska sa stranice demografskih podataka na stranicu gdje se nalazio najdulji upitnik.

Djevojke su činile 78 % uzorka. Prosječna dob sudionika bila je 16,70 godina ($SD = 1,039$), u rasponu od 14 do 19 godina. Više od polovice sudionika pohađa gimnaziju (60,7 %). Svega 22 % sudionika živi u gradu većem od 50 000 stanovnika, dok više od polovice sudionika živi u mjestu od 5 000 do 50 000 stanovnika (59,1 %). Detaljni prikaz demografskih obilježja uzorka prikazan je u tablici 1.

Tablica 1

Prikaz nekih demografskih obilježja uzorka ($N = 191$)

Vrsta srednje škole	%	Veličina mjesta (broj stanovnika)	%
Gimnazija	60,7	Zagreb	13,6
Četverogodišnja strukovna škola	35,1	Vrlo veliki grad (100 000 – 500 000)	4,2
Trogodišnja strukovna škola	1,6	Veliki grad (50 000 – 100 000)	4,2
Umjetnička srednja škola	1	Srednje veliki grad (10 000 – 50 000)	31,4
Nije navedeno	1,6	Manji grad (5 000 – 10 000)	27,7
		Selo (< 5 000)	17,3
		Nije navedeno	1,6

Postupak

Istraživanje je provedeno *online* metodom, pomoću Internet alata *LimeSurvey*. Podaci su prikupljeni tijekom lipnja 2018. godine. Poziv za sudjelovanje s poveznicom prosljeđen je članici Nacionalnog Vijeća Frame, koja ga je prosljedila na e-mail adrese predsjednika svih lokalnih Frama u Hrvatskoj, njih 61.

Na prvoj stranici upitnika nalazila se opća uputa, s opisom svrhe istraživanja, informacijom o anonimnosti sudionika te informacijom o mogućnosti odustajanja od ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku. Također, sudionicima je bila ostavljena mogućnost da kontaktiraju istraživačicu u slučaju bilo kakvih pitanja ili komentara putem e-mail adrese. Prosječno vrijeme ispunjavanja upitnika iznosilo je 13.5 minuta. Sudionici su za svako pitanje mogli odabrati žele li na njega odgovoriti, odnosno upitnik je postavljen tako da su sudionici mogli prijeći na sljedeću stranicu bez da su na prethodnoj odgovorili na sva pitanja. Iznimka je pitanje o spolu, budući da su se čestice pojavljivale u formi sukladnoj izjašnjenom spolu sudionika. Zbog duljine upitnika, sudionici su imali mogućnost spremanja podataka i kasnijeg nastavka ispunjavanja upitnika. Nakon što su prošli 50% pitanja najduljeg instrumenta bila im je napisana motivirajuća poruka, u kojoj su dobili pohvalu za dosadašnjim sudjelovanjem, informaciju da su prošli pola upitnika te podsjetnik da mogu uzeti pauzu i kasnije nastaviti s ispunjavanjem upitnika.

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je mjerni instrumentarij koji se sastojao od četiri dijela. U prvom su dijelu ispitivani demografski podaci, u drugom različiti načini religioznog suočavanja sa stresom, u trećem važnost određenih kategorija za vlastiti smisao života, a u četvrtom subjektivna dobrobit.

Demografski podaci

Na početku upitnika, sudionike se tražilo da odgovore na četiri općenita pitanja. Ona su uključivala dob, spol, vrstu srednje škole koju pohađaju te veličinu mjesta u kojem žive. Vrsta srednjih škola u Hrvatskoj su: gimnazije, strukovne škole (podijeljene u četverogodišnje i trogodišnje) te umjetničke škole (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, 2015). Uz kategorije veličine mjesta nalazio se broj stanovnika te primjeri naziva mjesta u Hrvatskoj koji odgovaraju kategoriji: selo, manji grad, srednje velik grad, velik grad, vrlo velik grad te Zagreb.

Religiozno suočavanje sa stresom

RCOPE (Religious Coping Questionnaire) konstruirali su Pargament i suradnici (2000). U ovom istraživanju korišten je prijevod poljske verzije RCOPE upitnika kulturološki prilagođenog za adolescente (Talík, 2013), koji se u muškoj verziji nalazi u prilogu A. Poljska verzija upitnika za adolescente sadrži 80 čestica, grupiranih u 16 ljestvica koje se odnose na načine religioznog suočavanja, od kojih 9 pripada pozitivnom religioznom suočavanju, a 7 negativnom. Sudionici su uz svaku česticu označavali učestalost kojom koriste određeni način suočavanja s nekom teškom situacijom i to u rasponu od 0 (*Nikad*) do 3 (*Uvijek*).

Kaiser-Meyer-Olkinovom mjerom, ($KMO = .811.$) te Bartlettovim testom ($\chi^2 = 8904.13$, $p < .001.$) potvrđena je podobnost podataka za provedbu eksploratorne faktorske analize. Uz Kaiser-Guttman kriterij, pri donošenju odluke o zadržavanju faktora uzet je u obzir i *scree plot* te interpretabilnost faktora, a o samom postupku faktorske analize vodili smo se preporukama iz validacije poljske verzije upitnika (Talík, 2013). Nakon što smo proveli eksploratornu faktorsku analizu metodom

zajedničkih faktora uz kosokutnu, odnosno *oblique* rotaciju, dobivena su dva faktora koja smo nazvali pozitivno i negativno religiozno suočavanje, čime smo upitnik skratili na 55 čestica. Na njima smo proveli druge dvije eksploratorne faktorske analize, također metodom zajedničkih faktora uz *oblique* rotaciju. Čestice pozitivnog religioznog suočavanja grupirale su se u 7 ljestvica ($KMO = .898$; Bartlett $\chi^2 = 2758.32$, $p < .001$, 63,06% objašnjene varijance), dok su se čestice negativnog religioznog suočavanja grupirale u 5 ljestvica ($KMO = .810$; Bartlett $\chi^2 = 1912.47$; $p < .001$; 51% objašnjene varijance). Faktorska zasićenja čestica s faktorima pozitivnog i negativnog religioznog suočavanja, kao i sa specifičnim načinima religioznog suočavanja nalaze se u prilogima E i F. Rezultat je formiran dvojako: kao prosječan rezultat na pojedinoj ljestvici, odnosno načinu religioznog suočavanja te kao prosječan rezultat na strategijama pozitivnog i negativnog religijskog suočavanja.

Načini *pozitivnog* religioznog suočavanja dobiveni faktorskom analizom jesu:

1. *Životna transformacija putem duhovne potpore* – potraga za novim usmjerenjem u životu kroz traženje i pružanje duhovne podrške (6 čestica, $\alpha = .86$)
2. *Aktivno religiozno prepuštanje* – svjesno prepuštanje kontrole Bogu (5 čestica, $\alpha = .89$)
3. *Traženje podrške od svećenika/članova vjerske zajednice* - traženje utjehe i duhovne potpore od svećenika i drugih članova vjerske zajednice (3 čestice, $\alpha = .75$)
4. *Usmjerenost na religiju* - uključivanje u religiozne aktivnosti s ciljem manjeg pridavanja pažnje stresoru (4 čestice, $\alpha = .67$)
5. *Religiozno sudjelovanje* - aktivno sudjelovanje u ritualima i vjernost religioznim načelima (4 čestice, $\alpha = .78$)
6. *Preklinjanje za direktnu intervenciju* - molitve usmjerene Bogu za božanskom intervencijom (3 čestice, $\alpha = .61$)
7. *Pozitivna suradnička ponovna procjena* - tumačenje stresora kroz religiju i partnerstvo s Bogom kao dobrog i potencijalno korisnog događaja (6 čestica, $\alpha = .82$)

Načini *negativnog* religioznog suočavanja dobiveni faktorskom analizom su:

1. *Duhovno nezadovoljstvo* - izražavanje nezadovoljstva i ljutnje zbog doživljenog odnosa s Bogom u stresnoj situaciji (5 čestica, $\alpha = .78$)
2. *Demonska ponovna procjena* - tumačenje stresora kao đavolskog čina (4 čestica, $\alpha = .87$)
3. *Pasivno religiozno prepuštanje* - prepuštanje kontrole nad situacijom i rješanjem problema Bogu, bez obzira na vlastito djelovanje (5 čestica, $\alpha = .81$)
4. *Samousmjeravajuće religiozno suočavanje* - suočavanje bez Božje pomoći (4 čestica, $\alpha = .78$)
5. *Ponovna procjena – Božja kazna* - tumačenje stresora kao Božje kazne za počinjene grijeha (6 čestica, $\alpha = .80$)

Nakon provedene faktorske analize neki su se načini suočavanja dobiveni u poljskom istraživanju stopili s drugim načinima, a neki nisu zastupljeni zbog nečiste faktorske strukture. Primjerice, *Pozitivna religiozna ponovna procjena* i *Suradničko religiozno suočavanje*, načini suočavanja dobiveni u poljskoj verziji upitnika, stopili su se u jedan zajednički faktor, kojeg smo nazvali *Pozitivna suradnička ponovna procjena*. Također, *Životna transformacija* i *Duhovna potpora* stopili su se u jedan način suočavanja, koje smo nazvali *Životna transformacija putem duhovne potpore*. Osim u slučaju čestice „Molio sam za čudo“, koja u originalnoj verziji upitnika pripada u *Preklinjanje za direktnu intervenciju*, faktorskom analizom pripala *Pasivnom religioznom suočavanju*, svi su načini suočavanja zasićeni istim česticama kao i u poljskom istraživanju, zbog čega zaključujemo da mjerimo isti konstrukt.

Osobni smisao života

Upitnik konstruiran za potrebe istraživanja temeljio se na upitniku SMiLE (Fegg i sur., 2008). U originalnoj verziji, sudionici su traženi da napišu tri do sedam pojmova koji daju smisao njihovom životu. Za svaki su napisani pojam trebali na ljestvici Likertovog tipa od 1 (*pomalo važno*) do 5 (*u potpunosti važno*) navesti koliko im je taj

aspekt smisla važan te na ljestvici Likertovog tipa od 1 (*vrlo nezadovoljan*) do 7 (*vrlo zadovoljan*) označiti koliko su trenutno zadovoljni navedenim aspektom smisla života.

U ovom su istraživanju sudionici imali ponuđeni niz od 15 pojmova koje je u Muldersovom istraživanju (2011) spomenulo barem 5% adolescenata. Sudionici su trebali za svaki pojam procijeniti koliko trenutno u navedenim područjima pronalaze smisao svog života na ljestvici Likertovog tipa od *Nimalo* (kodiran 0) do *U potpunosti* (kodiran 5). Neke od čestice bile su: *prijateljstvo*, *uživanje*, *sport* i *sreća*, a cjelokupni upitnik u muškoj verziji nalazi se u prilogu B. Kako bismo mogli odgovoriti na prvi i drugi problem istraživanja, bilo je potrebno kategorizirati korištene čestice.

Nakon provjere podobnosti korelacijske matrice za faktorsku analizu, ($KMO = .735$, Bartlett $\chi^2 = 370.78$, $p < .001$), provedena je eksploratorna faktorska analiza metodom zajedničkih faktora uz kosokutnu, odnosno *oblimin* rotaciju. Nakon izbacivanja čestica koje su nisko zasićene faktorima ili imaju nečistu faktorsku strukturu, dobivena su tri faktora kojima je objašnjeno 44.13% varijance preostalih devet faktorski čistih čestica. Pri donošenju odluke o zadržavanju faktora uzet je Kaiser-Guttman kriterij, scree plot te interpretabilnost faktora. Dobivene tri kategorije osobnog smisla života nazvane su: *usmjerenost prema drugima* ($\alpha = .72$), *hedonizam* ($\alpha = .57$) i *samoaktualizacija* ($\alpha = .66$), a čestice kojima su zasićene prikazane su u tablici 2. Faktorska zasićenja čestica te deskriptivni podaci čestica nalaze se u prilogu D. Rezultat je formiran kao prosječan rezultat na trima kategorijama osobnog smisla života.

Tablica 2

Raspodjela čestica po faktorima u upitniku Osobnog smisla života ($N=191$)

<i>Usmjerenost prema drugima</i>	<i>Hedonizam</i>	<i>Samoaktualizacija</i>
Obitelj	Materijalna vrijednost	Umjetničko izražavanje
Prijateljstvo	Uživanje	Osobni napredak
Pomaganje drugima	Zdravlje	Uloga u budućnosti

Subjektivna dobrobit

U istraživanju je korišten Upitnik subjektivne dobrobiti (Rees, Goswami, & Bradshaw, 2010). Od sudionika se tražilo da za 11 čestica navedu koliko su na ljestvici od 0 (*Uopće nisam zadovoljan*) do 10 (*U potpunosti sam zadovoljan*) zadovoljni određenim aspektom svog života. Neke od čestica kojima se mjerila subjektivna dobrobit su: *obitelj, način provođenja slobodnog vremena, škola te zadovoljstvo životom općenito*. Upitnik se nalazi u prilogu C.

Budući da upitnik ima jednofaktorsku strukturu (KMO = .867, Bartlett $\chi^2 = 823.03$, $p < .001$ kojim je objašnjeno 38.83% varijance), ukupni rezultat formiran je kao prosječna vrijednost odgovora na svim česticama. Mjera unutarnje konzistencije izražena u terminu Cronbachovog α iznosi .87.

REZULTATI

Zbog toga što odgovori na ljestvicama osobnog smisla života te na većini ljestvica religioznog načina suočavanja nisu normalno distribuirani, što je provjereno i Kolmogorovim-Smirnovim testom i Shapiro-Wilkovim testom, sve su analize provedene neparametrijskim testovima. Zbog velike razlike u postotku djevojaka i mladića koji su pristupili istraživanju, ispitana je statistička značajnost razlike u izvoru osobnog smisla života te načinima religioznog suočavanja s obzirom na spol. Rezultat Mann-Whitneyevog U-testa pokazuje da se mladići i djevojke statistički značajno ne razlikuju u učestalosti korištenja određenog načina, niti strategija religioznog suočavanja (U' (pozitivnog religiozno suočavanje) = 2789.50; $p > .05$; (U' (negativno religiozno suočavanje) = 3006.00; $p > .05$) te koliko smisao života pronalaze u hedonizmu ($U' = 3041.00$; $p > .05$) ili u samoaktualizaciji ($U' = 2833.50$; $p > .05$). Međutim, djevojke statistički značajno više smisao života pronalaze usmjeravajući se prema drugima u odnosu na mladiće ($U' = 2218.00$; $p < .05$). Dobivena veličina učinka ($r = .21$), prema Petzu, Kolesariću i Ivancu (2012) spada u male veličine učinka, stoga smatramo da je opravdano nastaviti s daljnjim analizama na ukupnom uzorku. U tablici 3 nalaze se deskriptivni podaci dobiveni primijenjenim instrumentima, s tim da je

rezultat u instrumentu religioznog suočavanja izražen u terminima pozitivnog i negativnog religioznog suočavanja.

Tablica 3

Deskriptivni podaci instrumenata korištenih u istraživanju (N=191)

	<i>Subjektivna dobrobit</i>	<i>Usmjerenost prema drugima</i>	<i>Hedonizam</i>	<i>Samo- aktualizacija</i>	<i>Pozitivno religiozno suočavanje</i>	<i>Negativno religiozno suočavanje</i>
<i>M</i>	7.69	4.03	2.80	3.08	1.70	0.71
<i>SD</i>	1.46	0.89	0.94	1.02	0.46	0.33
<i>Min</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Max</i>	10	5	5	5	3	3
<i>K^a</i>	3.31	2.27	0.46	-0.48	-0.09	-0.16
<i>S^b</i>	-1.33	-1.29	-0.32	-0.26	-0.24	0.52

Legenda^a mjera spljoštenosti; ^b mjera asimetrije

Kako bismo odgovorili na prvi postavljeni problem o važnosti različitih kategorija osobnog smisla života kod religioznih adolescenata, korišten je Friedmanov test, čiji rezultat ($\chi^2 = 149.380$; $df = 2$; $p < .001$) upućuje na postojanje statistički značajne razlike u tome koliko adolescenti pronalaze smisao života u trima kategorijama smisla života. Nadalje, kako bismo provjerili statističku značajnost razlika između pojedinih kategorija, koristili smo Wilcoxonov test ekvivalentnih parova uz Bonferronijevu korekciju. Postoji statistički značajna razlika između svih triju kategorija (z (*usmjerenost na druge; hedonizam*) = -10.26; $p < .001$; $r = .74$; z (*usmjerenost na druge; samoaktualizacija*) = -9.31; $p < .001$; $r = .67$; z (*samoaktualizacija; hedonizam*) = -3.17; $p < .005$; $r = .23$). Rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom, odnosno religiozni adolescenti statistički značajno najvažnijim procjenjuju smisao života koji ima podlogu u usmjerenosti prema drugima zatim smisao života koji ima podlogu u samoaktualizaciji, a najmanje onaj koji ima podlogu u hedonizmu.

Kako bismo odgovorili na drugi postavljeni problem o povezanosti različitih kategorija osobnog smisla života i subjektivne dobrobiti, izračunate su Spearmanove korelacije kategorija osobnog smisla života s ukupnim rezultatom subjektivne dobrobiti, koje su uz deskriptivne podatke ljestvica prikazane u tablici 3. Smisao života koji izvor ima u hedonizmu nije povezan sa subjektivnom dobrobiti ($r_s = .08$; $p > .05$), dok su

smisao života koji ima podlogu u samoaktualizaciji ($r_s = .32$; $p < .01$) i usmjerenosti na druge ($r_s = .35$; $p < .01$) umjereno pozitivno povezani sa subjektivnom dobrobiti. Drugima riječima, što religiozni adolescenti više smisla života pronalaze usmjeravajući se na druge ili kroz samoaktualizaciju, to je njihova subjektivna dobrobit veća. S druge strane, subjektivna dobrobit religioznih adolescenata nije povezana s hedonizmom, kao kategorijom smisla života.

Treći problem ovog istraživanja bio je istražiti povezanost između različitih strategija i načina religioznog suočavanja sa subjektivnom dobrobiti. Iz tog su razloga izračunate Spearmanove korelacije između navedenih varijabli, koje se, uz deskriptivne podatke, nalaze u tablici 4.

Tablica 4
Deskriptivni podaci ljestvica upitnika religioznog suočavanja te korelacija s ukupnim rezultatom subjektivne dobrobiti ($N=191$)

Rb.	Ljestvica	Br. čestica	<i>M</i>	<i>SD</i>	r_s (D')
	Pozitivna strategija	31	1.70	0.46	.30**
1	Životna transformacija putem duhovne potpore	6	1.74	0.70	.10
2	Aktivno religiozno prepuštanje ⁺	5	1.85	0.71	.35**
3	Traženje podrške od svećenika/članova vjerske zajednice	3	0.96	0.75	.11
4	Usmjerenost na religiju ⁺	4	1.23	0.58	.18*
5	Religiozno sudjelovanje	4	2.26	0.60	.32**
6	Preklinjanje za direktnu intervenciju	3	2.04	0.62	.15*
7	Pozitivna suradnička ponovna procjena ⁺	6	1.85	0.62	.25**
	Negativna strategija	24	0.71	0.33	-.50**
1	Duhovno nezadovoljstvo ⁺	5	0.51	0.47	-.48**
2	Demonska ponovna procjena	4	0.59	0.57	-.29**
3	Pasivno religiozno prepuštanje ⁺	5	0.87	0.55	-.15*
4	Samousmjeravajuće religiozno suočavanje	4	0.78	0.52	-.19**
5	Ponovna procjena – Božja kazna ⁺	6	0.79	0.51	-.48**

Napomena: raspon mogućih odgovora je od 0 do 3;

Legenda ** $p < .01$; * $p < .05$. ; ⁺ pretpostavljena povezanost u hipotezi 3.2

Dobivena je statistički značajna pozitivna korelacija između pozitivnog religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti i značajna negativna korelacija između negativnog religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti, što je u skladu s trećom hipotezom. Drugim riječima, što je češće korištenje pozitivnog religioznog suočavanja, to je subjektivna dobrobit veća. Također, što je češće korištenje strategije negativnog religioznog suočavanja, to je subjektivna dobrobit manja.

Rezultati ukazuju da smo potvrdili posljednju hipotezu, odnosno da su pretpostavljeni načini suočavanja: *Aktivno religiozno prepuštanje*, *Usmjerенost na religiju* i *Pozitivna suradnička ponovna procjena* pozitivno povezani sa subjektivnom dobrobiti, dok su *Duhovno nezadovoljstvo*, *Pasivno religiozno prepuštanje* i *Ponovna procjena – Božja kazna* negativno povezani sa subjektivnom dobrobiti.

Za ostale načine suočavanja nije pretpostavljena hipoteza o povezanosti sa subjektivnom dobrobiti. Statistički značajnu pozitivnu povezanost imaju načini *Religiozno sudjelovanje* i *Preklinjanje za direktnu intervenciju*, a negativnu *Demonska ponovna procjena* i *Samousmjeravajuće religiozno suočavanje*.

RASPRAVA

Osobni smisao života

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati odnos između osobnog smisla života, religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata.

Prvim problemom željeli smo ispitati razliku u važnosti različitih kategorija osobnog smisla života kod religioznih adolescenata. U skladu s našom pretpostavkom, adolescenti smisao života više pronalaze usmjeravajući se prema drugima u odnosu na samoaktualizaciju i hedonizam. Prema Petzu i suradnicima (2012), navedene veličine učinka (.74 i .67) svrstavaju se u skupinu velikih veličina učinka. Prosječni odgovor na kategoriji usmjeravanja prema drugima prelazi vrijednost 4.00, uz koju je pripadajuća oznaka „*jako puno*“. Drugim riječima, u usmjeranju prema drugima religiozni adolescenti prosječno smisao života pronalaze između „*jako puno*“ i „*u potpunosti*“.

Dobivene tri kategorije izvora smisla života mogli bismo usporediti s razinama Maslowljeve ljestvice potreba. Usmjerenost prema drugima u većoj bi mjeri pripadalo potrebi za ljubavlju i pripadanjem, samoaktualizacija pripada petoj i završnoj razini Maslowljeve ljestvice potreba, dok bi hedonizam, ovisno o čestici kojom je zasićen, mogao pripadati i ostvarenju potreba za sigurnošću, ljubavlju i pripadanjem te poštovanjem. Raspršenost hedonizma na različitim razinama Maslowljeve ljestvice potreba možda objašnjava i razmjerno nisku pouzdanost ljestvice ($\alpha = .57$). Rezultati ukazuju na to da je u adolescenciji posebno važan socijalni aspekt, što je sukladno s teorijskim pretpostavkama o razvojnom razdoblju adolescencije (Berk, 2008).

U Muldersovom kvalitativnom istraživanju (2011), dobiveno je da su dvije najčešće spomenute kategorije u kojima adolescenti pronalaze smisao života obitelj (73 %) te prijateljstvo (70 %). U našem istraživanju to su dvije od tri čestice koje su zasićene faktorom usmjerenosti prema drugima i u njima sudionici smisao pronalaze između „*jako puno*“ i „*u potpunosti*“ ($M(\text{prijateljstvo}) = 4.26$; $M(\text{obitelj}) = 4.03$). Iako je u skladu s razvojnom fazom da adolescenti smisao u životu pronalaze u prijateljstvima razvojni psiholozi također naglašavaju i važnost obitelji u adolescenciji. Iako tada dolazi do češćih sukoba zbog veće potrebe adolescenata za slobodom i samostalnošću, adolescenti se i dalje u velikoj mjeri oslanjaju na roditelje i traže od njih savjete (Berk, 2008).

Pomaganje drugima, treća čestica zasićena faktorom usmjerenosti prema drugima, u Muldersovom istraživanju (2011) bila je spomenuta kod svega 7 % adolescenata kao izvor smisla života. Unatoč tome, pretpostavili smo da će članovima Frame pomaganje drugima biti važan izvor smisla života, s obzirom na to da se ono u različitim religijama pa tako i u kršćanstvu promiče kao važna sastavnica ispravnog života.

U našem istraživanju sudionici su prijateljstvu i višim životnim vrijednostima pridavali najveću važnost kao izvoru osobnog smisla života, a najmanju materijalnoj vrijednosti i sportu (vidi prilog D). Iako su u Muldersovom istraživanju (2011) životne vrijednosti bile spomenute kod svega 15 % adolescenata, nije neočekivano da članovi Frame smisao života pronalaze u višim životnim vrijednostima, u koje pripada i vjera, budući da su kao skupina homogeni po religijskoj uključenosti. S druge strane, 38 %

adolescenata u Muldersovom istraživanju spomenulo je sport kao izvor smisla života, dok naši sudionici u sportu smisao života pronalaze između „*pomalo*“ i „*umjereno*“.

Moguće je da su čestice poput viših životnih vrijednosti i pomaganja drugima sudionici procjenjivali važnima zbog njihove socijalne poželjnosti, dok su čestice poput materijalne vrijednosti procjenjivali manje važnima zbog njihove socijalne nepoželjnosti, naročito jer su znali da se istraživanje provodi na članovima Frame. Visoki prosječni rezultati na svim kategorijama osobnog smisla (M (usmjerenost na druge) = 4.03; M (samoaktualizacija) = 3.08; M (hedonizam) = 2.80, uz raspon mogućih odgovora od 0 do 5) mogli bi se objasniti i učinkom sklonosti slaganju s česticama bez obzira na sadržaj, odnosno prenaplašavanja važnosti određenih kategorija u vlastitom životu. Mogućnost je i da rezultati odražavaju realnost te da članovi Frame zaista u različitim kategorijama pronalaze smisao u životu ili da, u odnosu na svoje vršnjake, izvor smisla više pronalaze u česticama poput viših životnih vrijednosti ili zdravlju (vidi prilog D). Primjerice, iako ne bismo očekivali da adolescenti visoko važnim izvorom smisla procjenjuju zdravlje ($M = 3.90$; dok je u Muldersovom (2011) istraživanju zdravlje spomenuto samo kod 7 % adolescenata), budući da se uz adolescenciju veže osjećaj neranjivosti (Berk, 2008), moguće je da su u odnosu na svoje nereligiozne vršnjake oprezniji i više cijene zdravlje. Takva je interpretacija u skladu s prethodnim istraživanjima, u kojima se kontinuirano pokazuje da religiozni adolescenti više zaziru od rizičnih ponašanja, npr. korištenja droga i alkohola (Miller i Kelley, 2005).

Nadalje, kako bismo odgovorili na drugi istraživački problem, ispitali smo povezanost različitih kategorija osobnog smisla života sa subjektivnom dobrobiti kod religioznih adolescenata. U skladu s hipotezom, kategorije smisla života koje proizlaze iz usmjerenosti prema drugima i samoaktualizacije pozitivno su povezane sa subjektivnom dobrobiti, dok aspekt izvora smisla koji proizlazi iz hedonizma nije povezan sa subjektivnom dobrobiti. Pozitivna bi se povezanost između subjektivne dobrobiti i izvora smisla života koji proizlazi iz usmjerenosti prema drugima mogla objasniti već spomenutom važnošću socijalnog aspekta u adolescenciji (Berk, 2008), dok je samoaktualizacija prepoznata kao najviša razina Maslowljeve hijerarhije potreba. Pozitivna povezanost između subjektivne dobrobiti i izvora smisla života koji proizlazi iz samoaktualizacije te nepostojanje značajne povezanosti između subjektivne dobrobiti

i izvora smisla koji u podlozi ima hedonizam u skladu su i s teorijskim postavkama i empirijskim istraživanjima (Mulders, 2011; Ryan i Deci, 2001).

Religiozno suočavanje

Trećim problemom željeli smo ispitati povezanost između različitih strategija i načina religioznog suočavanja te subjektivne dobrobiti kod religioznih adolescenata. Pozitivno religiozno suočavanje, kao strategija suočavanja, umjereno je pozitivno povezano sa subjektivnom dobrobiti), što je u skladu s rezultatom meta analize Ana i Vasconcellesa (2005) i pregledom literature o religioznom suočavanju (Harrison i sur., 2001). Također, sudionici prosječno koriste pozitivne strategije religioznog suočavanja između „ponekad“ i „često“ ($M = 1.70$). Ovi nalazi upućuju da je pozitivno religiozno suočavanje sastavni dio strategija suočavanja kojeg koriste religiozni adolescenti i što ga češće koriste, to je viša razina njihove subjektivne dobrobiti. Povezanost između negativnog religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti je negativna te dijele 25% zajedničke varijance ($r_s = -.50$; $p < .01$). Sudionici u istraživanju razmjerno rijetko koriste negativno religiozno suočavanje ($M = 0.71$). Drugim riječima, što religiozni adolescenti češće koriste negativno religiozno suočavanje, to je niža razina njihove subjektivne dobrobiti. Oba su navedena rezultata sukladna s teorijskim postavkama te pretpostavljenom hipotezom, no nisu sukladna s nekim empirijskim pokazateljima.

U meta analizi Ana i Vasconcellesa (2005) negativno religiozno suočavanje bilo je pozitivno povezano s negativnim pokazateljima psihološke dobrobiti, no nije bilo negativno povezano s pozitivnim pokazateljima. Takav nalaz istraživači objašnjavaju time da iako negativno religiozno suočavanje može biti štetno, ono ne sprečava ljude da iskuse i pozitivne ishode. Nesukladnost naših rezultata i rezultata navedene meta analize možda se može pripisati različitim populacijama zahvaćenima u istraživanjima: u svih 49 istraživanja na kojima je provedena meta analiza religiozno je suočavanje ispitivano kod odraslih ljudi, dok su našu populaciji činili religiozni adolescenti.

Kao što je ranije navedeno, religiozna je uključenost povezana s učestalošću korištenja religioznog suočavanja (Szewczyk i Weinmuller, 2006). Brown (1996) dobiveni nalaz objašnjava hipotezom važnosti, koja navodi da što je osobi religija važnija, to ima veće središnje mjesto u strukturi ličnosti, dok se Spilka i suradnici (1985) u objašnjavanju koriste hipotezom dostupnosti, prema kojoj ljudi uključuju

religioznost u način suočavanja kad im se ona čini kao dostupnija alternativa. Naši sudionici su članovi Frame te u prosjeku imaju sastanke barem jednom tjedno u okviru svoje lokalne zajednice te nekoliko jednodnevnih ili višednevnih susreta godišnje na regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Uz to, jednotjedni odlazak na misu, odnosno crkveni obred religioznom je osobama vjerska, ali i socijalna norma. Iz toga možemo zaključiti da su naši sudionici izrazito religiozno uključene osobe te da je religioznost središnji ili jedan od središnjih temelja njihova identiteta.

Thoits (1991) pretpostavlja da će teškoće povezane sa središnjim identitetom biti više ugrožavajuće za dobrobit, nego one koje su povezane s manje središnjim identitetom. U skladu s tim, možemo pretpostaviti da zbog vremena koje sudionici posvećuju svom religioznom razvoju te važnosti kojeg ono zauzima u njihovu životu, (ne)zadovoljstvo u tom aspektu života više utječe na njihovu dobrobit, nego kod manje religiozno uključenih osoba. Drugim riječima, kada religiozni adolescenti, unatoč informacijama koje dobivaju od svojih religioznih autoriteta i svojih vršnjaka o slici Boga, svoje stresne situacije interpretiraju kao Božju kaznu, kao djelo đavla te izražavaju sumnju i ljutnju prema Bogu, to bi moglo imati negativniju poveznicu s njihovom subjektivnom dobrobiti, u odnosu na manje religiozno uključene osobe. Moguće je i da religiozne osobe koje imaju sliku Boga koja nije sukladna s prevladavajućom slikom Boga u njihovoj religioznoj zajednici, zbog toga osjećaju krivnju ili strah da će biti odbačenima, što pridonosi veličini negativne povezanosti između negativnog religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti.

Osim religiozne uključenosti, naši se sudionici, u usporedbi sa sudionicima u navedenoj meta analizi, razlikuju i po dobi te bismo mogli upravo tom razlikom u populacijama objasniti razliku u dobivenom rezultatu. Međutim, ni u istraživanju Van Dyka i suradnika (2009) na mlađim adolescentima nije dobivena značajna povezanost između negativnog religioznog suočavanja i zadovoljstva životom ili učestalosti doživljavanja ugodnih emocija, no dobivene su značajne negativne korelacije između negativnog religioznog suočavanja i svih ispitanih pokazatelja negativnih psiholoških ishoda, poput anksioznosti, depresije, somatizacije te učestalosti doživljavanja neugodnih emocija. U istraživanju su sudjelovali adolescenti koji pohađaju privatnu katoličku školu, s tim da je manje od polovice sudionika religiozno uključeno (što je mjereno učestalošću odlazaka u crkvu). S obzirom na visinu povezanosti korištenja

negativne strategije religioznog suočavanja sa subjektivnom dobrobiti u usporedbi s drugim istraživanjima, iako ne možemo sa sigurnošću govoriti o uzročnosti, pretpostavljamo da negativni aspekti religioznosti imaju veći utjecaj na subjektivnu dobrobit visoko religiozno uključenih adolescenata u odnosu na manje religiozno uključene adolescente. Potrebna su daljnja istraživanja kako bi provjerila navedenu pretpostavku.

Posljednja je hipoteza postavljena u skladu s nekoliko istraživanja koja na populaciji adolescenata nisu ispitivala samo strategije (u terminima pozitivno i negativno), već specifične načine religioznog suočavanja. Povezanost je pretpostavljena za one načine suočavanja za koje su protekla istraživanja pokazala povezanost sa samoeфикасноšću ili osjećajem kontrole na populaciji poljskih adolescenata (Talik, 2013) ili s mentalnim zdravljem na populaciji studenata (Pargament i sur., 2000). S obzirom na to da smo za prva dva originalna načina suočavanja pretpostavili povezanost sa subjektivnom dobrobiti, i dalje vrijedi pretpostavka da će jedan združeni način suočavanja biti povezan sa subjektivnom dobrobiti. S druge strane, budući da za originalni način suočavanja *Životne transformacije* nije pretpostavljena povezanost, ona nije pretpostavljena ni za združeni način suočavanja.

Za sve smo pretpostavljene načine suočavanja dobili povezanost u očekivanom smjeru te smo potvrdili posljednju hipotezu. Povezanost sa subjektivnom dobrobiti, uz pretpostavljene načine suočavanja, imaju i dva načina koja pripadaju pozitivnoj strategiji: *Religiozno sudjelovanje* i *Preklinjanje za direktnu intervenciju* te dva načina koji pripadaju negativnoj strategiji: *Demonaska ponovna procjena* i *Samousmjeravajuće religiozno suočavanje*.

Autori RCOPE upitnika (Pargament i sur., 2000) svrstali su načine religioznog suočavanja s obzirom na funkcije religioznosti te će nastavak rasprave pratiti navedenu podjelu. Jedna od spomenutih funkcija religioznosti je stjecanje kontrole (Pargament i sur., 2000). U našem smo istraživanju dobili nekoliko načina religioznog suočavanja za stjecanje kontrole: *Aktivno religiozno prepuštanje*, *Preklinjanje za direktnu intervenciju* kao pozitivne strategije te *Pasivno religiozno prepuštanje* i *Samousmjeravajuće religiozno suočavanje* kao negativne strategije. Iako su obje navedene pozitivne strategije pozitivno povezane sa subjektivnom dobrobiti, *Preklinjanje za direktnu intervenciju* sa subjektivnom dobrobiti dijeli svega 2.25 %, a *Aktivno religiozno*

prepuštanje 12.25 % zajedničke varijance. U istraživanjima na odraslima na američkoj populaciji, *Preklinjanje za direktnu intervenciju* pokazuje se kao negativna strategija (Pargament i sur., 2000), dok se u našem i u poljskom istraživanju na adolescentima pokazala kao pozitivna strategija (Szewczyk i Weinmuller, 2006). Iz tog razloga, u budućim bi se istraživanjima trebalo više usredotočiti na to kod kojih je osoba, u kojim situacijama i u kojem obliku navedeni način suočavanja koristan.

Nadalje, važno je istaknuti i sadržajnu razliku između aktivnog i pasivnog religioznog prepuštanja, budući da su, unatoč sličnosti u nazivu, u suprotnoj povezanosti sa subjektivnom dobrobiti. Dok korištenjem *Aktivnog religioznog prepuštanja* osoba prepušta ishod situacije Bogu, *nakon* što je učinila sve u svojoj moći, kod *Pasivnog religioznog prepuštanja* Bogu su upućene molbe *isključivo* za pozitivnim ishodom, bez obzira na količinu vlastitog truda.

Samousmjeravajuće religiozno suočavanje, odnosno suočavanje bez korištenja religioznosti sudionici u prosjeku rijetko koriste ($M = 0.78$) te je također negativno povezano sa subjektivnom dobrobiti ($r_s = -.19$; $p < .01$). Oba navedena podatka ukazuju na to da je za religiozne osobe ključno uključiti religioznost u njihovo nošenje sa stresom.

Druga često spominjana funkcija religije je i smisao (Pargament i sur., 2000). U našem smo istraživanju dobili tri načina religioznog suočavanja koje imaju funkciju traganja za smislom: *Pozitivna suradnička ponovna procjena* kao pozitivna strategija te *Demonska ponovna procjena* i *Ponovna procjena – Božja kazna* kao negativne strategije. Kao i kod načina suočavanja koje za funkciju imaju stjecanje kontrole, i ova su tri načina suočavanja u očekivanim smjerovima povezana sa subjektivnom dobrobiti. Drugim riječima, tumačenje stresne situacije kao dio Božjeg plana koji je za osobu koristan te u kojem osoba aktivno sudjeluje korisno je za subjektivnu dobrobit, dok je pripisivanje teške situacije djelovanju đavla ili Božje kazne, štetno za subjektivnu dobrobit kod religioznih adolescenata. Ovo je u skladu i s teorijskim postavkama: Frankl (1993) *Pozitivnu suradničku ponovnu procjenu* naziva prapovjerenjem, koju smatra neophodnim za čovjekovo mentalno zdravlje, dok Ćorić (1997) pripisivanje teških situacija Božjoj kazni ili đavolskom djelovanju vidi kao elemente fanatične religioznosti.

U našem istraživanju načini religioznog suočavanja u svrhu traženja utjehe i bliskosti u vezi sa svetim nisu u potpunosti razdvojeni. Dobivena su dva načina religioznog suočavanja u svrhu traženja utjehe i jedan način u svrhu traženja bliskosti koji pripadaju pozitivnim strategijama: *Usmjerenost na religiju*, *Religiozno sudjelovanje* i *Traženje pomoći od svećenika/članova vjerske zajednice* te jedan način koji pripada negativnim strategijama, a koji ima svrhu traženja i utjehe i bliskosti: *Duhovno nezadovoljstvo*. *Religiozno sudjelovanje* najčešće je korišten način religioznog suočavanja ($M = 2.26$; $z = 4.43$; $p < .01$), što znači da u teškim situacijama religiozni adolescenti najčešće koriste ispovijed i druge oblike religioznog sudjelovanja sukladne njihovoj vjerskoj denominaciji. Jedini spomenuti način suočavanja koji nije povezan sa subjektivnom dobrobiti je *Traženje pomoći od svećenika/članova vjerske zajednice* ($r_s = .11$; $p > .05$), što se odnosi na aktivno traženje potpore od drugih vjernika, koji je ujedno i najrjeđe korišten način religioznog suočavanja koji pripada pozitivnim strategijama ($M = 0.96$; $z = 4.84$; $p < .01$). Iako sudionici našeg istraživanja imaju razmjerno učestao kontakt i sa svećenicima i drugim članovima zajednice, moguće je da se dosad nisu često susretali sa situacijama u kojima bi aktivno tražili duhovnu pomoć, odnosno tražili da druge osobe mole za njih.

Posljednji način suočavanja dobiven u ovom istraživanju ima funkcije i životne transformacije i bliskosti, a nazvan je *Životna transformacija putem duhovne potpore*. On nije povezan sa subjektivnom dobrobiti, iako je u istraživanju Pargamenta i suradnika (2000) na populaciji studenata inačica ovog načina umjereno pozitivno povezana s rastom i razvojem potaknutima stresom. Pretpostavljamo da su tijekom života adolescenti imali manje prilika za potpunu životnu promjenu, da su u fazi religioznog razvoja gdje propituju postavke vlastite religije te da u situaciji stresa nemaju dovoljno emocionalnog ni kognitivnog kapaciteta za pružanje religiozne podrške drugima (primjerice kroz molitvu).

Metodološka ograničenja

U našem je uzorku iznimno velik postotak žena (78 %). Prema Brownu (1996), žene češće koriste religiozno suočavanje nego muškarci, iako razlike nestaju kod religiozno uključenih osoba, kao što je slučaj i u našem istraživanju. Ipak, u sljedećim bi istraživanjima bilo korisno uključiti veći broj mladića radi reprezentativnosti uzorka.

Također, zbog velikog otpada sudionika upitno je razlikuju li se sudionici koji su završili upitnik od onih koji ga nisu do kraja završili u nekoj od istraživanih varijabli. Prema pregledu literature o razlici između postotka riješenosti upitnika između metode papir – olovka i *online* metode prikupljanja podataka, postotak riješenosti u potonjoj prosječno iznosi 33 % (Nulty, 2008). Prema tome, dio otpada sudionika možemo pripisati samoj metodi prikupljanja podataka. Postoji mogućnost da se dio otpada sudionika može pripisati činjenici da se vremensko razdoblje prikupljanja podataka podudaralo s razdobljem završnih ispita sudionika. S obzirom na podatke o trenutku odustajanja sudionika, pretpostavljamo da je ono pretežito bilo zbog duljine i zahtjevnosti, a ne samog sadržaja upitnika te bi možda u sljedećim istraživanjima mogla biti korištena skraćena verzija RCOPE upitnika, poput Brief RCOPE-a (Pargament i sur., 2011).

Kategorije osobnog smisla života mjerene su sa svega tri čestice te, zbog nestabilnosti faktora i niske pouzdanosti nekih ljestvica (poput ljestvice hedonizma), možemo pretpostaviti da bismo dobili drugačiju faktorsku strukturu na drugačijem uzorku. Iz tog je razloga upitna unutrašnja valjanost, odnosno sigurnost u dobivene zaključke, ali i vanjska valjanost, odnosno mogućnost generalizacije dobivenih zaključaka o osobnom smislu života. Upitna je mogućnost generalizacije zaključaka i o religioznom suočavanju na religiozne adolescente općenito, dok je mogućnost generalizacije na populaciju adolescenata vrlo niska. Primjerice, moguće je da se adolescenti smatraju religioznima, ali nisu u onoj mjeri religiozno uključeni kao članovi Frame. Možda je njima religioznost manje središnji temelj identiteta te negativno religiozno suočavanje kod njih nije u tolikoj mjeri ili uopće negativno povezano sa subjektivnom dobrobiti. Miller i Kelley (2005) navode kako je religiozna društvena podrška prepoznata kao jedinstvena u razini prihvaćanju pojedinca te možda ona, a ne religiozno suočavanje, pridonosi subjektivnoj dobrobiti.

Doprinosi istraživanja

Ovo je prvo istraživanje o osobnom smislu života i religioznom suočavanju u Hrvatskoj te je jedno od rijetkih istraživanja specifičnih načina religioznog suočavanja na adolescentima. Rezultati istraživanja mogli bi biti korisni osobama koje se u svom profesionalnom radu susreću s religioznim adolescentima, poput savjetovatelja, školskih psihologa, teologa i svećenika, u osvještavanju važnosti korištenja religioznosti u suočavanju sa stresom, kao i prepoznavanju neadekvatnih načina korištenja religioznosti te educiranje i modeliranje pozitivnih načina religioznog suočavanja sa stresom. Također, istraživanjem smo na populaciji adolescenata provjerili važnost izvora osobnog smisla života u *eudaimoniji*, odnosno samoaktualizaciji u odnosu na hedonizam u življenju zadovoljnog života.

Preporuke za buduća istraživanja

S obzirom na to da su istraživanja o religioznom suočavanju mladih u povojima, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, preporuke su sukladne smjernicama drugih istraživača u ovom području (Mahoney i sur., 2006; Pargament i sur., 2005). Budući da neki adolescenti koriste religioznost u nošenju sa stresom, korisno je uključiti ovu varijablu u istraživanja strategija suočavanja, radi dobivanja sveobuhvatnije i preciznije slike o raširenosti i korisnosti različitih strategija suočavanja. Bilo bi zanimljivo provjeriti ima li religiozno suočavanje jedinstveni doprinos predviđanju mentalnog zdravlja povrh drugih strategija suočavanja te povrh općenitih mjera religioznosti kod adolescenata, kao što je to slučaj kod odraslih osoba (Pargament i sur. 1992; 1998). Iako je u Hrvatskoj prevladavajuća rimokatolička denominacija, u istraživanja bi bilo zanimljivo uključiti i pripadnike drugih denominacija, budući da se na populaciji odraslih pokazalo da vrsta religijskog udruženja na složen i nejednoznačan način moderira učinke religioznog suočavanja (Park, Cohen i Herb, 1990). Također, budući da je jedan od faktora o kojem ovisi vjerojatnost korištenja religioznosti u suočavanju doživljena stresnost događaja (Kubacka-Jasiecka i sur., 1996), neke od populacija na

kojima bi bilo korisno provjeriti raširenost religijskog suočavanja su kronično bolesni, zlostavljeni ili traumatizirani adolescenti.

Kako bismo dobili jasniji uvid u korisnost religioznog suočavanja kod adolescenata, važno je ispitati različite pozitivne i negativne pokazatelje psihološke dobrobiti. Neki od slabije ispitanih kriterija u ispitivanju religioznog suočavanja adolescenata su psihološka otpornost i tjelesno zdravlje (Mahoney i sur., 2006). Također, rezultati meta-analize Ano i Vasconcellesa (2005) upućuju da je u nekim slučajevima negativno religiozno suočavanje pozitivno povezano s pozitivnim ishodima. U budućim bi istraživanjima trebalo ispitati koji su specifični načini negativnog religioznog suočavanja povezani s pozitivnim ishodima te razviti prikladan teorijski okvir ili revidirati negativnost dotičnih načina religioznog suočavanja.

Vrlo rijetka istraživanja u području religioznog suočavanja adolescenata su longitudinalnog tipa. U njima bi bilo zanimljivo ispitati promjene u različitim kriterijima psihološke dobrobiti, razvoj religioznog suočavanja kroz život ili između razvojnih razdoblja, ali i promjene u učestalosti korištenja različitih načina religioznog suočavanja, kao i promjene u važnosti religije kao općeg sustava smisla života nakon stresnih događaja.

Bilo bi zanimljivo ispitati ulogu religiozne uključenosti kao posredujuće varijable između negativnog religioznog suočavanja i pokazatelja psihološke dobrobiti te uključiti i varijablu osjećaja pripadnosti i straha od odbačenosti od religiozne zajednice.

Također, u istraživanjima duhovnosti i religioznosti preporučuje se korištenje kvalitativnih i kvantitativnih metoda (Mahoney i sur., 2006) jer se različitim metodama dobivaju različiti rezultati. Primjerice, kod istraživanja izvora smisla života kod adolescenata, uz dovoljno jasnu uputu i mogućnost razjašnjenja, mogao bi se provesti originalni SMiLE upitnik, u kojem adolescenti sami navode kategorije u kojima pronalaze smisao u svom životu. Druga mogućnost jest korištenje rangiranja kategorija po važnosti (umjesto pridavanja važnosti svakoj navedenoj kategoriji, što je korišteno u ovom istraživanju), radi smanjenja učinka pre naglašavanja važnosti ponuđenih kategorija.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti povezanost između osobnog smisla života, religioznog suočavanja i subjektivne dobrobiti te smo djelomično potvrdili postavljene hipoteze. Naime, religiozni adolescenti najviše smisla u životu pronalaze usmjeravajući se na druge, zatim u samoaktualizaciji, a najmanje u hedonizmu. Subjektivna dobrobit umjereno je pozitivno povezana s izvorom smisla života koji u podlozi ima usmjeravanje prema drugima ili samoaktualizaciju, a nije povezana s izvorom smisla života koji u podlozi ima hedonizam.

Sa subjektivnom dobrobiti umjereno pozitivno je povezano i pozitivno religiozno suočavanje, dok je s negativnim religioznim suočavanjem u umjerenom negativnoj korelaciji. Specifični načini pozitivnog religioznog suočavanja pozitivno povezani sa subjektivnom dobrobiti su Aktivno religiozno prepuštanje, Usmjerenost na religiju, Religiozno sudjelovanje, Preklinjanje za direktnu intervenciju te Pozitivna suradnička ponovna procjena. Točnije, prepuštanje ishoda Bogu nakon što je osoba učinila sve u svojoj moći, uključivanje u religijske aktivnosti, sudjelovanje u vjerskim obredima i vjernost religijskim načelima, molitve za božanskom intervencijom te interpretacija stresora kao dijela većeg i pozitivnog Božjeg plana u kojem osoba ima aktivno djelovanje korisni su načini religioznog suočavanja sa stresom kod religioznih adolescenata.

Svi specifični načini religioznog suočavanja koji pripadaju negativnim strategijama, odnosno Duhovno nezadovoljstvo, Demonska ponovna procjena, Pasivno religiozno prepuštanje, Samousmjeravajuće religiozno suočavanje i Ponovna procjena – Božja kazna negativno su povezani sa subjektivnom dobrobiti. Drugim riječima, ljutnja na Boga, pripisivanje razloga stresnog događaja djelovanju đavla ili Božjoj kazni, molitva za isključivo pozitivni ishod bez obzira na vlastito djelovanje te neuključivanje religije u suočavanje štetni su načini religioznog suočavanja sa stresom kod religioznih adolescenata.

REFERENCE

- Ano, G. G. i Vasconcelles, E. B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta - analysis. *Journal of clinical psychology*, 61(4), 461-480.
- Baessler, J., Oerter, R., Fernández, M. B. i Romero, E. M. (2003). Aspects of meaning of life in different subcultures in Peru. *Psychological reports*, 92(3), 1119-1130.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. Guilford Press.
- Bergin, A. E. (1983). Religiosity and mental health: A critical reevaluation and meta-analysis. *Professional Psychology: Research and Practice*, 14(2), 170-184.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brown, L. B. (1996). An experimental perspective on religion as a therapeutic resource. Grzymała-Moszczyńska i Beit-Hallahmi (Ur.), *Religion, psychopathology and coping*, (159-176). Amsterdam: Rodopi.
- Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning* (Vol. 3). Harvard University Press.
- Crawford, E., Wright, M. O. i Masten, A. S. (2006). Resilience and spirituality in youth. *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, 355-370.
- Ćorić, Š.Š. (1997). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Črpić, G. i Zrinščak, S. (2010). *Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja. 105-106. 3-27.
- Debats, D. L. H. M. (1996). *Meaning in life: Psychometric, clinical and phenomenological aspects*. Neobjavljeni doktorski rad. Groningen: University of Groningen.
- Diener, E. i Clifton, D. (2002). Life satisfaction and religiosity in broad probability samples. *Psychological Inquiry*, 13(3), 206-209.
- Dulaney, E. S., Graupmann, V., Grant, K. E., Adam, E. K. i Chen, E. (2018). Taking on the stress-depression link: Meaning as a resource in adolescence. *Journal of adolescence*, 65, 39-49.
- Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*. New York: Guilford Press.
- Frankl, V. (1993). *Liječnik i duša*. Zagreb. Kršćanska sadašnjost.

- Fegg, M. J., Kramer, M., L'hoste, S., & Borasio, G. D. (2008). The Schedule for Meaning in Life Evaluation (SMiLE): Validation of a new instrument for meaning-in-life research. *Journal of pain and symptom management*, 35(4), 356-364.
- Fry, S. (1998). The development of personal meaning and wisdom in adolescence: A reexamination of moderating and consolidating factors and influences. U: P. T. P. Wong i P. S. Fry (Ur.), *The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications* (pp. 91-110). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Gallupovo istraživanje religioznosti. (2009). *Religiosity Highest in World's Poorest Nations*. Preuzeto iz: <https://news.gallup.com/poll/142727/religiosity-highest-world-poorest-nations.aspx>
- Goldman, R. (1964). *Religious Thinking from Childhood and Adolescence*. New York: Seabury.
- Halama, P. i Dědová, M. (2007). Meaning in life and hope as predictors of positive mental health: Do they explain residual variance not predicted by personality traits? *Studia Psychologica*, 49(3), 191-200.
- Harrison, M., Koenig, H. G., Hays, J. C., Eme-Akwari, A. G., & Pargament, K. I. (2001). The epidemiology of religious coping: A review of recent literature. *International review of psychiatry*, 13(2), 86-93.
- Heine, S. J., Proulx, T. i Vohs, K. D. (2006). The meaning maintenance model: On the coherence of social motivations. *Personality and Social Psychology Review*, 10(2), 88-110.
- Janoff-Bulman, R. i McPherson Frantz, C. (1997). The impact of trauma on meaning: From meaningless world to meaningful life. In M. J. Power & C. R. Brewin (Ur.), *The transformation of meaning in psychological therapies: Integrating theory and practice*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Karoly, P. (1999). A Goal Systems - Self-Regulatory Perspective on Personality, Psychopathology, and Change. *Review of General Psychology*, 3(4), 264-291.
- King, P. E. i Boyatzis, C. J. (2004). Exploring Adolescent Spiritual and Religious Development: Current and Future Theoretical and Empirical Perspectives. *Applied Developmental Science*, 8(1), 2-6.
- Klinger, E. (1998). The search for meaning in evolutionary perspective and its clinical implications. In P. T. P. Wong & P. S. Fry (Ur.), *The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Koenig, H. G., Pargament, K. I. i Nielsen, J. (1998). Religious coping and health status in medically ill hospitalized older adults. *The Journal of nervous and mental disease*, 186(9), 513-521.
- Kubacka-Jasiecka, D., Dorczak, R. i Opoczynska, M. (1996). The role of religious values in functioning and mental health. Grzymała-Moszczyńska i Beit-Hallahmi (Ur.), *Religion, psychopathology and coping*, (235-243). Amsterdam: Rodopi.
- Larson, D. B. i Sherrill, K. (1992). Associations between dimensions of religious commitment and mental health reported in the American Journal of Psychiatry and Archives of General Psychiatry: 1978-1989. *The American journal of psychiatry*, 149(4), 557.
- Levenson, M. R., Aldwin, C. M. i D'Mello, M. (2005). Religious development from adolescence to middle adulthood. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 144-161.
- Mahoney, A., Pendleton, S. i Ihrke, H. (2006). Religious coping by children and adolescents: Unexplored territory in the realm of spiritual development. *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, 341-354.
- Martela, F. i Steger, M. F. (2016). The three meanings of meaning in life: Distinguishing coherence, purpose, and significance. *The Journal of Positive Psychology*, 11(5), 531-545.
- Martin, C. i Nichols, R. C. (1962). Personality and religious belief. *The journal of social psychology*, 56(1), 3-8.
- Miller, L. i Kelley, B. S. (2005). Relationships of religiosity and spirituality with mental health and psychopathology. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 460-478.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2015). Vodič kroz sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj. https://mzo.hr/sites/default/files/links/hrvatski_obrazovni_sustav.pdf.
- Moksnes, U. K., Espnes, G. A. i Haugan, G. (2014). Stress, sense of coherence and emotional symptoms in adolescents. *Psychology & Health*, 29(1), 32-49.
- Molock, S. D., Puri, R., Matlin, S. i Barksdale, C. (2006). Relationship between religious coping and suicidal behaviors among African American adolescents. *Journal of Black Psychology*, 32(3), 366-389.
- Mulders, L. T. E. (2011). *Meaning in life and its relationship to psychological well-being in adolescents*. Neobjavljeni diplomski rad. Utrecht: Utrecht University.
- Nielsen, A. M. i Hansson, K. (2007). Associations between adolescents' health, stress and sense of coherence. *Stress and health*, 23(5), 331-341.

- Nulty, D. D. (2008). The adequacy of response rates to online and paper surveys: what can be done?. *Assessment & evaluation in higher education*, 33(3), 301-314.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press.
- Pargament, K. I., Ano, G. G. i Wachholtz, A. B. (2005). The religious dimension of coping. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 479-495.
- Pargament, K., Feuille, M. i Burdzy, D. (2011). The Brief RCOPE: Current psychometric status of a short measure of religious coping. *Religions*, 2(1), 51-76.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G. i Perez, L. M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of clinical psychology*, 56(4), 519-543.
- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G. i Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the scientific study of religion*, 710-724.
- Pargament, K. I., Olsen, H., Reilly, B., Falgout, K., Ensing, D. S. i Van Haitsma, K. (1992). God help me (II): The relationship of religious orientations to religious coping with negative life events. *Journal for the scientific study of religion*, 504-513.
- Park, C. L. (2005). Religion and meaning. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 2, 357-379.
- Park, C. L. i Folkman, S. (1997). Meaning in the context of stress and coping. *Review of general psychology*, 1(2), 115.
- Park, C., Cohen, L. H., & Herb, L. (1990). Intrinsic religiousness and religious coping as life stress moderators for Catholics versus Protestants. *Journal of personality and social psychology*, 59(3), 562.
- Park, N. i Peterson, C. (2009). Achieving and sustaining a good life. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 422-428.
- Park, N., Park, M. i Peterson, C. (2010). When is the search for meaning related to life satisfaction?. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 2(1), 1-13.
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika. Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rathi, N. i Rastogi, R. (2007). Meaning in life and psychological well-being in pre-adolescents and adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33(1), 31-38.

- Rees, G., Goswami, H. i Bradshaw, J. (2010). *Developing an index of children's subjective well-being in England*. Children's Society.
- Reker, G. T. i Wong, P. T. (1988). Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning.
- Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.
- Spilka, B., Shaver, P. i Kirkpatrick, L. A. (1985). A general attribution theory for the psychology of religion. *Journal for the scientific study of religion*, 1-20.
- Steger, M.F. (2009). Meaning in life. In S.J: Lopez (Ur.) *Oxford handbook of positive psychology*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Steger, M.F. i Frazier, P. (2005). Meaning in life: One link in the chain from religion to well-being. *Journal of Counseling Psychology*, 52, 574–582.
- Steger, M.F., Oishi, S. i Kashdan, T.B. (2009). Meaning in life across the life span: Levels and correlates of meaning in life from emerging adulthood to older adulthood. *Journal of Positive Psychology*, 4, 43–52.
- Szewczyk, L. S. i Weinmuller, E. B. (2006). Religious aspects of coping with stress among adolescents from families with alcohol problems. *Mental Health, Religion & Culture*, 9(4), 389-400.
- Talik, E. B. (2013). The adolescent religious coping questionnaire. Translation and cultural adaptation of Pargament's RCOPE scale for polish adolescents. *Journal of religion and health*, 52(1), 143-158.
- Thoits, P. A. (1991). On merging identity theory and stress research. *Social Psychology Quarterly*, 54 (2), 101-112.
- Van Dyke, C .J., Glenwick, D. S., Cecero, J. J. i Kim, S. (2009) The relationship of religious coping and spirituality to adjustment and psychological distress in urban early adolescents. *Mental Health, Religion & Culture*, 12:4, 369-383.

PRILOZI

Prilog A - Upitnik religioznog suočavanja za adolescente

Postoji mnogo različitih načina kako se možemo nositi s problemima. Tvrdnje u tablici odnose se na to kako se neki ljudi nose s teškim događajima u svom životu.

Zanima nas **kako si se ti pokušavao nositi s nekim tebi teškim situacijama.**

Molim te da svoj odgovor označiš uz **svaku tvrdnju.**

	Nikad	Ponekad	Često	Uvijek
1. Molio sam Boga da učini da se sve posloži kako treba.	☐	☐	☐	☐
2. Trudio sam se snaći sam u toj situaciji, bez Božje pomoći.	☐	☐	☐	☐
3. Suradivao sam s Bogom kako bih smanjio osjećaj tuge.	☐	☐	☐	☐
4. Pitao sam se je li me Bog kažnjavao za nedostatak vjere.	☐	☐	☐	☐
5. Pomišljao sam da čak i Bog ima granice.	☐	☐	☐	☐
6. Osjećao sam da je Bog suradivao sa mnom.	☐	☐	☐	☐
7. Nisam pokušao ništa napraviti, jednostavno sam očekivao da će Bog preuzeti kontrolu nad situacijom.	☐	☐	☐	☐
8. Znao sam da ne bih mogao samostalno riješiti tu situaciju pa sam očekivao da će se za nju pobrinuti Bog.	☐	☐	☐	☐
9. Molio sam se za čudo.	☐	☐	☐	☐
10. Suradivao sam s Bogom kao s partnerom.	☐	☐	☐	☐
11. Smatrao sam svoju situaciju dijelom Božjeg plana.	☐	☐	☐	☐
12. Zaključio sam da me Bog kažnjava za moje grijehе.	☐	☐	☐	☐
13. Sumnjao sam u Božju moć.	☐	☐	☐	☐
14. Molio sam da zaboravim svoje probleme.	☐	☐	☐	☐
15. Pokušao sam zaboraviti svoje probleme usredotočivši se na Boga.	☐	☐	☐	☐
16. Nastojao sam smiriti svoje osjećaje bez Božje pomoći.	☐	☐	☐	☐

	Nikad	Ponekad	Često	Uvijek
17. Napravio sam sve što je u mojoj moći, a ostalo sam povjerio Bogu.	☐	☐	☐	☐
18. Nastojao sam ostvariti svoje planove u suradnji s Bogom.	☐	☐	☐	☐
19. Vjerovao sam da je sotona odgovoran za moju situaciju.	☐	☐	☐	☐
20. Osjećao sam da me Bog kaznio zbog nedostatka pobožnosti.	☐	☐	☐	☐
21. Povjerio sam tu situaciju Bogu nakon što sam napravio sve što sam mogao.	☐	☐	☐	☐
22. Nisam puno toga pokušao, jednostavno sam računao na to da će se Bog za to pobrinuti.	☐	☐	☐	☐
23. Napravio sam što sam mogao, a ostalo sam stavio u Božje ruke.	☐	☐	☐	☐
24. Osjećao sam da je ta situacija bila djelo sotone.	☐	☐	☐	☐
25. Išao sam u crkvu kako bih prestao razmišljati o toj situaciji.	☐	☐	☐	☐
26. Sklopio sam dogovor s Bogom kako bi on sve učinio boljim.	☐	☐	☐	☐
27. Pitao sam se je li Bog dozvolio da mi se to dogodi zbog mojih grijeha.	☐	☐	☐	☐
28. Bio sam svjestan da postoje određene stvari koje čak ni Bog ne može izmijeniti.	☐	☐	☐	☐
29. Molio sam Boga da učini da sve dobro završi.	☐	☐	☐	☐
30. Odlučio sam učiniti nešto bez Božje pomoći.	☐	☐	☐	☐
31. Pouzdao sam se u vlastitu snagu ne računajući na Božju podršku.	☐	☐	☐	☐
32. Trudio sam se učiniti sve što je u mojoj moći i dozvolio sam da Bog učini ostalo.	☐	☐	☐	☐
33. Nisam puno toga učinio, jednostavno sam očekivao da će Bog riješiti moj problem.	☐	☐	☐	☐
34. Pokušao sam uvidjeti duhovne prednosti koje su proizašle iz te situacije.	☐	☐	☐	☐
35. Nisam pokušao riješiti problem, samo sam očekivao da će Bog izbrisati moje brige.	☐	☐	☐	☐
36. Razmišljao sam o duhovnim pitanjima kako bih prestao razmišljati o svojim	☐	☐	☐	☐

problemima.				
37. Shvatio sam da Bog ne može odgovoriti na sve moje molitve.	☐	☐	☐	☐
38. Trudio sam se razumjeti tu situaciju ne oslanjajući se na Boga.	☐	☐	☐	☐
39. Krivio sam sotonu za to što se dogodilo.	☐	☐	☐	☐
40. Usmjerio sam se na religiju kako bih prestao brinuti o svojim problemima.	☐	☐	☐	☐

Bravo, uspješno si prošao pola ovog upitnika!

Ako ti je potrebno, uzmi si malo vremena kako bi odmorio oči.

	Nikad	Ponekad	Često	Uvijek
41. Razmišljao sam o tome kako bi me ta situacija mogla zbližiti s Bogom.	☐	☐	☐	☐
42. Pokušao sam shvatiti čemu me Bog želi naučiti kroz to iskustvo.	☐	☐	☐	☐
43. Razmišljao sam o tome kako su određene stvari izvan Božje kontrole.	☐	☐	☐	☐
44. Preuzeo sam kontrolu nad čime sam mogao, a ostalo sam ostavio Bogu.	☐	☐	☐	☐
45. Pokušao sam uvidjeti kako me Bog možda želi pokušati ojačati kroz ovu situaciju.	☐	☐	☐	☐
46. Pitao sam se što sam učinio Bogu da me kaznio.	☐	☐	☐	☐
47. Pitao sam se je li sotona imao svoje prste u toj situaciji.	☐	☐	☐	☐
48. Pitao sam se je li me Bog napustio.	☐	☐	☐	☐
49. Priznao sam svoje grijehe.	☐	☐	☐	☐
50. Nudio sam duhovnu podršku svojoj obitelji ili prijateljima.	☐	☐	☐	☐
51. Zamjerao sam Bogu što nije bio uz mene.	☐	☐	☐	☐
52. Molio sam da otkrijem smisao svog života.	☐	☐	☐	☐
53. Nastojao sam manje griješiti.	☐	☐	☐	☐
54. Ostajao sam vjeran učenju i praksama svoje religije.	☐	☐	☐	☐
55. Molio sam svećenike da me se sjete u molitvi.	☐	☐	☐	☐
56. Molio sam druge da mole za mene.	☐	☐	☐	☐

	Nikad	Ponekad	Često	Uvijek
57. Molio sam za oprost svojih grijeha.	☐	☐	☐	☐
58. Nastojao sam promijeniti cijeli svoj život i ići novim - Božjim putem.	☐	☐	☐	☐
59. Trudio sam se drugima prenijeti duhovnu snagu.	☐	☐	☐	☐
60. Pitao sam se je li me Crkva napustila.	☐	☐	☐	☐
61. Sumnjao sam u Božju ljubav prema meni.	☐	☐	☐	☐
62. Tražio sam oprost od Boga.	☐	☐	☐	☐
63. Tražio sam jaču duhovnu povezanost s drugim ljudima.	☐	☐	☐	☐
64. Tražio sam duhovnu pomoć kako bih se oslobodio svoje tuge.	☐	☐	☐	☐
65. Pokušao sam pružiti drugima duhovnu utjehu.	☐	☐	☐	☐
66. Molio sam Boga da mi pomogne naći novi cilj u životu.	☐	☐	☐	☐
67. Tražio sam potpunu duhovnu obnovu.	☐	☐	☐	☐
68. Molio sam se za sreću drugih ljudi.	☐	☐	☐	☐
69. Pokušao sam pronaći potpuno novi život putem religije.	☐	☐	☐	☐
70. Tražio sam ljubav i brigu ostalih vjernika, članova moje Crkve.	☐	☐	☐	☐
71. Ignorirao sam savjet koji nije bio u skladu s mojom vjerom.	☐	☐	☐	☐
72. Pitao sam se brine li se Bog zaista za mene.	☐	☐	☐	☐
73. Molio sam Boga da mi pomogne manje grijешiti.	☐	☐	☐	☐
74. Zamjerao sam Bogu što nije odgovarao na moje molitve.	☐	☐	☐	☐
75. Tražio sam duhovnu podršku od svećenika.	☐	☐	☐	☐
76. Očekivao sam od Boga novi smjer u životu.	☐	☐	☐	☐
77. Radio sam suprotno od toga što je Crkva nalagala da činim ili vjerujem.	☐	☐	☐	☐
78. Zamjerao sam svećenicima.	☐	☐	☐	☐
79. Tražio sam Boga da mi da novi životni cilj.	☐	☐	☐	☐
80. Tražio sam potporu drugih vjernika, članova moje Crkve.	☐	☐	☐	☐

Prilog B – Upitnik osobnog smisla života

U tablici ispod navedena su područja u kojima neki mladi pronalaze smisao svog života. Označi koliko ti **u ovim područjima pronalaziš smisao svog života.**

	Nimalo	Pomalo	Umje- reno	Puno	Jako puno	U pot- punosti
1. Obitelj (cjelokupna ili neki pojedini član)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Pomaganje drugima	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Prijateljstvo	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Uživanje (izlasci, zabava, igranje igara...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Uloga u budućnosti (zanimanje, roditeljstvo...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Uspjeh u školi ili karijeri	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Umjetničko izražavanje (pisanje, slikanje, pjevanje...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Osobni napredak (svladavanje nove vještine, navike, osobine...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Romantični odnosi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Zdravlje (ostati ili postati zdrav)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Materijalna vrijednost sada ili u budućnosti (novac, stan, bicikl, laptop...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Više životne vrijednosti (sloboda, ljubav, vjera..)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Kućni ljubimac	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Sreća (ostati sretan ili postati sretan)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Prilog C – Upitnik subjektivne dobrobiti

Na ljestvici od 0 – uopće nisam zadovoljan do 10 – u potpunosti sam zadovoljan označi **koliko si zadovoljan** sljedećim:

	Uopće nisam zadovoljan			Niti sam zadovoljan, niti nezadovoljan				U potpunosti sam zadovoljan			
1. Svojim zdravljem	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Svojim izgledom	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Načinom na koji provodiš slobodno vrijeme	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Onime što očekuješ od budućnosti	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Svojom obitelji	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Svojim prijateljima	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Kućom/stanom u kojem živiš	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8. Onime što imaš (npr. novac i stvari koje posjeduješ)	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9. Školom u cjelini	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10. Količinom izbora koje imaš u životu	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Koliko si općenito zadovoljan svojim životom?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Prilog D

Faktorska zasićenja i deskriptivni podaci čestica u upitniku osobnog smisla života ($N = 191$)

	faktorska zasićenja			deskriptivni podaci	
	faktor 1 ^a	faktor 2 ^b	faktor 3 ^c	<i>M</i>	<i>SD</i>
Prijateljstvo	.710			4.26	0.99
Više životne vrijednosti (sloboda, ljubav, vjera...)				4.26	0.99
Sreća (ostati sretan ili postati sretan)				4.19	1.12
Obitelj (cjelokupna ili neki pojedini član)	.675			4.03	1.23
Zdravlje (ostati ili postati zdrav)		.320		3.90	1.27
Pomaganje drugima	.647			3.80	1.12
Uloga u budućnosti (zanimanje, roditeljstvo...)			.467	3.61	1.26
Uspjeh u školi ili karijeri				3.28	1.21
Osobni napredak (svladavanje nove vještine, navike, osobine...)			.692	3.25	1.20
Uživanje (izlasci, zabava, igranje igara...)		.622		2.62	1.34
Umjetničko izražavanje (pisanje, slikanje, pjevanje...)			.659	2.38	1.50
Romantični odnosi				2.37	1.54
Kućni ljubimac				1.93	1.57
Materijalna vrijednost sada ili u budućnosti (novac, stan, bicikl, laptop...)		.662		1.88	1.21
Sport				1.77	1.46

Legenda. ^a usmjerenost na druge; ^b hedonizam; ^c samoaktualizacija. Raspon mogućih odgovora je od 0 do 5.

Prilog E

Faktorska zasićenja čestica *pozitivnog* religioznog suočavanja s višim faktorom pozitivnog religioznog suočavanja te sa specifičnim načinima pozitivnog religioznog suočavanja ($N = 191$)

	<i>PRS</i>	1 ^a	2 ^b	3 ^c	4 ^d	5 ^e	6 ^f	7 ^g
1. Molio sam Boga da učini da se sve posloži kako treba.	.509						-.694	
10. Suradivao sam s Bogom kao s partnerom.	.428							.415
11. Smatrao sam svoju situaciju dijelom Božjeg plana.	.557							.594
15. Pokušao sam zaboraviti svoje probleme usredotočivši se na Boga.	.529				.732			
17. Napravio sam sve što je u mojoj moći, a ostalo sam povjerio Bogu.	.542		-.805					
21. Povjerio sam tu situaciju Bogu nakon što sam napravio sve što sam mogao.	.548		-.752					
23. Napravio sam što sam mogao, a ostalo sam stavio u Božje ruke.	.647		-.812					
25. Išao sam u crkvu kako bih prestao razmišljati o toj situaciji.	.425				.621			
26. Sklopio sam dogovor s Bogom kako bi on sve učinio boljim.	.428						-.497	
29. Molio sam Boga da učini da sve dobro završi.	.416						-.653	
32. Trudio sam se učiniti sve što je u mojoj moći i dozvolio sam da Bog učini ostalo.	.514		-.775					
34. Pokušao sam uvidjeti duhovne prednosti koje su proizašle iz te situacije.	.560							.655
36. Razmišljao sam o duhovnim pitanjima kako bih prestao razmišljati o svojim problemima.	.418				.556			
40. Usmjerio sam se na religiju kako bih prestao brinuti o svojim problemima.	.490				.681			
41. Razmišljao sam o tome kako bi me ta situacija mogla zbližiti s Bogom.	.668							.428
42. Pokušao sam shvatiti čemu me Bog želi naučiti kroz to iskustvo.	.684							.603

44. Preuzeo sam kontrolu nad čime sam mogao, a ostalo sam ostavio Bogu.	.502		-.788
45. Pokušao sam uvidjeti kako me Bog možda želi pokušati ojačati kroz ovu situaciju.	.654		.598
49. Priznao sam svoje grijehе.	.416		.738
53. Nastojao sam manje grijеšiti.	.568		.684
54. Ostajao sam vjеran učenju i praksama svoje religije.	.606		.624
55. Molio sam svećenike da me se sјete u molitvi.	.462		.843
56. Molio sam druge da mole za mene.	.420		.781
57. Molio sam za oprost svojih grijehа.	.595		.742
59. Trudio sam se drugima prenijeti duhovnu snagu.	.675	.641	
63. Tražio sam jaču duhovnu povezanost s drugim ljudima.	.620	.700	
64. Tražio sam duhovnu pomoć kako bih se oslobodio svoje tuge.	.550	.725	
65. Pokušao sam pružiti drugima duhovnu utjehu.	.683	.667	
66. Molio sam Boga da mi pomogne naći novi cilj u životu.	.609	.716	
67. Tražio sam potpunu duhovnu obnovu.	.605	.479	
80. Tražio sam potporu drugih vjernika, članova moje Crkve.	.550		.565

PRS pozitivno religiozno suočavanje ^a Životna transformacija putem duhovna potpore; ^b Aktivno religiozno prepuštanje; ^c Traženje podrške od svećenika/članova vjerske zajednice; ^d Usmjerenost na religiju; ^e Religiozno sudjelovanje; ^f Preklinjanje za direktnu intervenciju; ^g Pozitivna suradnička ponovna procjena

Prilog F

Faktorska zasićenja čestica *negativnog* religioznog suočavanja s višim faktorom negativnog religioznog suočavanja te sa specifičnim načinima negativnog religioznog suočavanja
(*N* = 191)

	<i>NRS</i>	1 ^a	2 ^b	3 ^c	4 ^d	5 ^e
4. Pitao sam se je li me Bog kažnjavao za nedostatak vjere.	.431	.623				
5. Pomišljao sam da čak i Bog ima granice.	.491	.433				
7. Nisam pokušao ništa napraviti, jednostavno sam očekivao da će Bog preuzeti kontrolu nad situacijom.	.390			.774		
9. Molio sam se za čudo.	.369			.532		
12. Zaključio sam da me Bog kažnjava za moje grijehе.	.380	.831				
13. Sumnjao sam u Božju moć.	.547					-.540
16. Nastojao sam smiriti svoje osjećaje bez Božje pomoći.	.354		.636			
19. Vjerovao sam da je sotona odgovoran za moju situaciju.	.525				.856	
20. Osjećao sam da me Bog kaznio zbog nedostatka pobožnosti.	.522	.778				
22. Nisam puno toga pokušao, jednostavno sam računao na to da će se Bog za to pobrinuti.	.501			.742		
24. Osjećao sam da je ta situacija bila djelo sotone.	.529				.861	
27. Pitao sam se je li Bog dozvolio da mi se to dogodi zbog mojih grijehа.	.533	.681				
30. Odlučio sam učiniti nešto bez Božje pomoći.	.314		.845			
31. Pouzdao sam se u vlastitu snagu ne računajući na Božju podršku.	.352		.802			
33. Nisam puno toga učinio, jednostavno sam očekivao da će Bog riješiti moj problem.	.502			.839		
35. Nisam pokušao riješiti problem, samo sam očekivao da će Bog izbrisati moje brige.	.416			.798		
38. Trudio sam se razumjeti tu situaciju ne oslanjajući se na Boga.	.430		.749			

39. Krivio sam sotonu za to što se dogodilo.	.508		.838
46. Pitao sam se što sam učinio Bogu da me kaznio.	.465	.623	
47. Pitao sam se je li sotona imao svoje prste u toj situaciji.	.521		.763
48. Pitao sam se je li me Bog napustio.	.630		-.786
51. Zamjerao sam Bogu što nije bio uz mene.	.565		-.789
72. Pitao sam se brine li se Bog zaista za mene.	.515		-.569
74. Zamjerao sam Bogu što nije odgovarao na moje molitve.	.604		-.760

NRS negativno religiozno suočavanje ^a Ponovna procjena – Božja kazna; ^b Samousmjeravajuće religiozno suočavanje; ^c Pasivno religiozno suočavanje; ^d Demonska ponovna procjena; ^e Duhovno nezadovoljstvo